

नमो तस्स भगवतो अरहतो सम्मा सम्बुद्धस्स

आनन्दभूमि

THE ANANDA-BHOOMI
(BUDDHIST MONTHLY)

(बैंक शहरको मनमोहक बौद्ध विहार)
(TEMPLE OF DOWN)

विषय सूची

बृद्धवचन	१
सम्पादकीय	२
कुसंगतको फल	३
बौद्ध आर्थिक दर्शन	६
आमा हँदेछिन् (कविता)	८
कल्याणमित्र सत्यनारायण . . .	९
थमणहरूलाई देख्नु उत्तम हो	१२
श्वेतचंत्यप्रतिको . . . (कविता)	१३
फाहियानको यात्रा . . .	१४
बृद्ध तिमी अमर भयो (कविता)	१६
दोशो राष्ट्रिय बौद्ध सम्मेलनमा . . .	२०
भवचक व निर्वाण	२२
सम्पादकयात पौ	२३
भिन्हसित वियागु दान . . .	२४
अन्धकारमय संसार (कविता)	२५
<i>Traditional Taboos . . .</i>	२६
बौद्ध गतिविधि	३०

एक प्रतिको ३।

वार्षिक ग्राहक शुल्क ३०।

आजीवन ग्राहक शुल्क ३००।

बुद्धसम्बत् २५३३

मिलापुम्ही

विक्रमसम्बत् २०४६

पौष

नेपालसम्बत् १११०

पोहेला अव

1990 A. D.

January

वर्ष १७

अंक ९

Vol. 17

No. 9

श्री ५ महाराजाधिराज बीरेन्द्र बीर विक्रम शाहदेव

सरकारको ४५ औं शुभ जन्मोत्सवको पुनीत उपलक्ष्यमा

मौसूफको सुस्वास्थ्य, दीर्घायु तथा

समृद्धिका निमित परमेश्वरसँग सभक्ति मंगलमय कामना

गर्दछौं ।

नेपाल राष्ट्र बैंक परिवार

श्री ५ महाराजाधिराज बीरेन्द्र बीर विक्रम शाहदेव

सरकारको ४५ औं शुभजन्मोत्सवको पुनीत उपलक्ष्यमा

मौसूफ सरकारको

सुस्वास्थ्य एवं दीर्घायुको लागी मंगलमय

शुभकामना टक्राउँदछौं ।

फोन नं.- ४-१११६४

४-१३८००

टेलेक्स नं. एन पी २५६१

राष्ट्रिय बाणिज्य बैंक

केन्द्रीय कार्यालय

टंगाल, काठमाण्डौ ।

आनन्द भूमि

संरक्षक

महानायक आचार्य भिक्षु अमृतानन्द महास्थविर

प्रधान-सम्पादक
भिक्षु अश्वघोष

व्यवस्थापक
भिक्षु मैत्री

३०८

सम्पादक
सुवर्ण शाक्य
फोन नं. २-१२८५५

सह-व्यवस्थापक
भिक्षु श्रद्धानन्द

कार्यालय

‘आनन्दभूमि’

आनन्दकुटीविहार
पोष्टबक्स नं. ३००७
स्वयम्भू, काठमाडौं
फोन नं. २-७९४२०

नगर-कार्यालय

‘संघाराम’

भिक्षु-तालीम-केन्द्र
क्षेत्रपाटी, ढल्को,
काठमाडौं।
फोन नं. २-१५०२०

३०९

प्रकाशक
आनन्दकुटी विहारगुठी
आनन्दकुटी, काठमाडौं

एके आसन र एउटै शय्या गर्ने, आलस्य रहित भएर विचरण गर्ने
र आफूले आफैलाई दमन गर्ने व्यक्ति आनन्दपूर्वक जंगलमा बास गर्ने।

सम्पादकीय

होमको कुरा

मानिस आफ्नो त्राणको लागि जे पनि गर्दछन् । भौतिक बल नभएपछि मानिस मानसिक बलको सहारा लिन्छन् र मनको बसमा रही कल्पनाको आधारमा आफ्नो त्राणको आशा राख्दछन् । कुवामा पानी उम्रे भै मानिसको मनमा नानाप्रकारका सत्य-असत्यका कुराहरू उबज्न्छन् । मन आफ्नो भएको हुनाले मानिस आफ्नो मनबाट उत्पन्न वस्तुलाई प्रिय मान्छन् र त्यसलाई पछाउँछन् । यसले कसैको हित भएको छ भने कसैको अहित पनि भएको छ । कुनै बेला हित हुने स्थिति हुन्छ भने कुनै बेला अहित हुने स्थिति हुन्छ । तर संस्कार जमिसकेपछि हित-अहितको स्थाल गर्न छोडेर मानिस त्यसप्रति मोहित भएर त्यसलाई सर्वस्व ठाबे गर्दछन् । आफूले अपनाएको कुराको अपवाद र विरोध सुन्नसम्म मानिस तयार रहँदैनन् र आफूले गरेको व्यवहारको पुष्ट्याइँको लागि ऊ दुनियाभरका तर्कलाई आगाडि राख्दछन् ।

यस्तै होमको कुरा गएका जमानाको विधि व्यवहार हो । यसले उसबेलाका मानिसलाई त्राण दिए होलान् र फलस्वरूप अहिले पनि यसको व्यवहार समाजमा चलिरहेको छ । होम गर्नेहरू यसको उपयोगितावारे विशद व्याख्या गर्दछन् र यसको निरन्तरतालाई कायम राख्दछन् । आजको पिंढी प्रत्यक्ष प्रमाण चाहन्छ । ऊ धुवाँलाई त्यागेर आगो खोज्छ । धूमाउरो बाटोलाई सोझ्याउन चाहन्छ । एकै दिनमा अमेरिका पुग्न चाहन्छ । अनि सपना र कल्पनाको सार विपनामा उतार्न चाहन्छ । अतः होममा गरिने अन्न र धूतादिको नोक्सानलाई उनीहरू सामाजिक विकृति ठान्दछन् । प्रत्यक्ष व्यवहारबाट शान्ति नग्राएको जमानामा अन्न जल ध्यू बालेर शान्तिको कामना गर्नु युग सापेक्ष रहेन भन्ने उनको गुनासो व्यापकरूपमा रहेको छ ।

व्यवहारवादी मानव तडक भडक र अतिसंस्कार चाहँदैनन् । महामानव भगवान् गौतम बुद्धले पनि होमलाई हतोत्साहित गरेका छन् । लामावाद र वज्रयानीहरू भगवान् बुद्धको अनुयायीत्व स्वीकारेर पनि होम यज्ञलाई प्रोत्साहित गरी भगवान् बृद्धको व्यवहारिकतामाथि उपहास गरे भै संस्कारमा डुबेका छन् । कसैको व्यवहारमाथि टीकाटिप्पणी गर्नु कसैलाई मन नपनें विषय हुन सक्छ तापनि समय र परिस्थितिको ख्याल राख्नु मानवको स्वभाव हो । मानवीय स्वभाव जस्तो भए पनि शिक्षाले सद्बुद्धिलाई अँगालेर मानवमा रहेको वासना र दुर्भावनालाई हटाउनु वास्तविक हितको कुरा हुनेछ । अतः होम विषयमा ज्ञानी विज्ञानी पुरुषहरूले गोङ्ठो गरी राष्ट्रहिततिर ठोस निर्णय लिनुपर्ने आजको आवश्यकता हुन आएको छ ।

कुसंगतको फल

□ आचार्य भिक्षु अमृतानन्द

भगवान् बुद्ध कौशम्बीमा रहनुभएको बेलामा आवक सहित बुद्धको निकै लाभसत्कार भएको थियो । त्यस समय हातमा माला आदि अनेक बस्तुहरू लिई मानिसहरू विहारमा गई स्थविरहरू “सारिपुत्र, महामौद्गल्यायन, महाकाश्यप, भद्रीय, अनुरुद्ध आनन्द, भगु र किम्बिल कहाँ छन् ?” भन्दै असीतिमहाश्रावकहरू बसेका ठाउँहरू खोज्दै मानिसहरू हिँडथे । तर देवदत्त स्थविर कहाँ छन् ? भन्ने कुरा चाहिँ कसेले पनि सोधनथयो । यही कारणले गर्दा देवदत्तको मनमा यस्तो लाग्यो—“म पनि यिनीहरूसँग प्रवर्जित भएको हुँ । यिनीहरू जस्तै म पनि क्षत्री कुलबाट आएको हुँ । हातमा उपहार लिई मानिसहरू यिनीहरूको मात्र खोजी गर्नन् । कसेले पनि मेरो नाममात्र पनि लिँदैनन् । लाभसत्कार प्राप्तिको निमित्त अब मैले के गर्नुपर्ला र कसलाई खुशी पार्नुपर्ला?” अनि उनले यस्तो सोचे—“यी विम्बिसार राजा भगवान्-सँगको पहिलो भेटेमा एघार लाख मानिसहरूसँग श्रोतायत्तिफल प्राप्त गरेका हुन् । यिनीसँग मेलमिलाप हुन सक्नेछैन । कोशल राजासँग पनि मेलमिलाप हुन सक्नेछैन । यी राजाका छोरा अजातशत्रु अहिले तरुण छन् । यिनलाई कसैको गुणागुणको कुरा थाहा छैन । यिनीसँग एकनास हुनुपन्यो ।” यति सोचेर उनी कौशम्बीबाट राजगृह गई अजातशत्रु बसेको ठाउँमा ऋद्धिबलद्वारा आपनो शरीरमा अनेक सर्पहरूको आभूषण लगाई गए । यो देखेर अजातशत्रु राजकुमार डराएपछि उनले आपनो भिक्षुभाव देखाई आफू देवदत्त हुँ भनी चिनाए । यसबाट अजातशत्रु अत्यन्त

प्रभावित भएका थिए । यसैको फलस्वरूप अजातशत्रु राजकुमार त्यहाँदेखि दिनको दुइपटक पाँचशय रथदरू लिई देवदत्तको उपस्थानको निमित्त जानथाले । यतिमात्र होइन ५०० थाली पक्वान्न भोजनहरू पनि दिनदिनै पठाउन थाले ।

यतिमात्र होइन देवदत्तको सत्कारको निमित्त अनेक धन खर्च गरी अजातशत्रुले गया गाउँको नजीकको गयाशीर्ष पर्वतमा विहार पनि बनाइदिएका थिए । त्यो गया गाउँको आसपासमा एक पोखरी र एक नदी पनि थियो । त्यो गयाशीर्ष पर्वतमा हातीको टाउको जस्तै ढुङ्गाको एक चट्टान पनि थियो ।

जब देवदत्तको मनमा उनले भनेका कुरा अजातशत्रुले मान्नेछन् भन्ने पूर्ण विश्वास भयो तब एकदिन उनले अजातशत्रुलाई यस्तो कुरा सुनाए—

“हे कुमार ! आजकाल मानिसहरूको आयु कम छ । कसलाई थाहा छ कि तपाईँ राजकुमार छैन भर्नु-हुनेछ । अतः तपाईँले आपना पितालाई हत्या गरी आफै राजा हुनुहोस् । म बुद्धलाई हत्या गरी बुद्ध हुनेछु ।”

यो सुनेर अजातशत्रुको मनमा यस्तो लाग्यो—“देवदत्त बडो प्रभावशाली तथा ऋद्धिसम्पन्न व्यक्ति हुनु-हुन्छ । वहाँले नजानेको कुरा केही छैन । अवश्य पनि वहाँले मेरो बारेमा केही कुरा जान्नुभयो होला ।”

यति सोचेर देवदत्तको कुमन्त्रणबाट आफू प्रभावित भई अजातशत्रुले आपना पिता विम्बिसार राजालाई हत्या

गर्ने निदवय गरे । अनि दिउँसै तिधामा शस्त्र लुकाई राजाको खोपीमा गए । जब राजकुमार हडबडाई दिनको समयमा राजाको खोपीभित्र गए तब उनलाई अङ्गरक्षक-हरूले समाते । यस घटनापछि राजाले अजातशत्रुलाई ने राज्य सुमित्यदिए । अनि उनले “मेरो मनोरथ पूरा भयो” भनी देवदत्तलाई सुनाए । यो सुनेर देवदत्तले “तपाईं मुसालाई लुगाभित्र राखी खूब गरे भनी भन्नुहुन्छ । केही दिनपछि तपाईंका पिताले आफूलाई गरेको अपमान-लाई सम्झेर केहि र स्वयं राजा हुनसक्ने छन्” भने ।

“भन्ते ! त्यसोभए कसो गर्नुपर्लात ?”

“जरो उखेले जस्तै गरी हत्या गर ।”

“भन्ते! मेरा पितालाई शस्त्रले हत्या गर्न सकिन्ना?”

“त्यसोभए भोकैराखी मार ।”

यति सुनी अजातशत्रु राजाले विम्बिसार राजालाई आगो बाल्ने घरभित्र राखे । “मेरी आमा एक जनालाई बाहेक अरु कसैलाई पनि भित्र आउन नदेउ” भनी पाले राखे । देवी सुनको बतामा भात राखी पटुकामा बाँधी राजाकहाँ जानिन्न । राजाले सो भात खाई जीविका गर्दथे । “मेरा पिता कसरी जीविका गर्दछन् ?” भनी सोध्दा आमाको खबर सुनेपछि “मेरी आमालाई पेटमा केही राखी आउन नदेउ” भनी आज्ञा दिए । त्यसपछि देवीले मुकुटभित्र लुकाई भात लैजान थालिन् । यो सुनेर मुकुट लगाएर पनि जान नदिनू” भनी भने । त्यसपछि जुत्तभित्र खाना लुकाई जान थालिन् । राजा यसबाट जीविका गर्दथे । यो कुरा पनि थाहापाई “जुता लगाएर पनि जान नदिनू” भनी आज्ञादिए । यसपछि सुगन्धित पानीमा नुहाई आपनो शरीरमा चतुमधु लेपन गरी पछचौरा ओढी देवी गइन् । राजाले उनको शरीर चाटी जीविका गर्न थाले । यो कुरा पनि थाहापाई “अब उप्रान्त मेरी

आमालाई पनि जान नदेउ” भने । अनि देवी दैनोसाह उभिई “स्वामी विम्बिसार ! बालक कालमै यसलाई मान्न दिनुभएन । आपनो शत्रुलाई आफैले पाल्नुभयो । अब यो मेरो अन्तिम दर्शन हुनेछ । अब मंत्रे तपाईंलाई देख्न पाउनेछैन । हे देव ! यदि मेरो कुनै दोष छ भने मलाई क्षमा गर्नुहोस् !” भनी रुदै फकिन् ।

त्यस दिनदेखि राजा भोकै भए मार्गफलको सुखानु भव गरी चंक्रमण गरी जीवन यापन गर्न थाले । राजाको रूप शरीर अत्यन्त चम्किन थाल्यो । अनि अजातशत्रु राजाले ‘भणे ! मेरा पिता कसरी जीविका गर्दछन् ?’ भनी सोध्दा ‘चंक्रमण गरी जीविका गर्दैछन् । वर्हाँको रूप शरीर अधिभन्दा चम्किलो छ’ भने । यो सुनेर “अब चंक्रमण गर्न रोकनुपन्यो” भने सोचे । यति सोची उनले “मेरा पिताका पैतालामा छुराले चिरी नून तेल लगाई छाला डढ्ने गरी गोलको आगोमा पोलिदेउ” भनी नाऊहरूलाई पठाए । नाऊहरू आएको देखि राजाले सोच्नथाले—“मेरो छोरालाई कसैले सम्झाए होलान् । यो नाऊहरू मेरो दाही जुँगा खोरन आएका होलान् ।” उनीहरू त्यहाँ गएर राजालाई ढोगी उभिइरहे ।

“किन आएका ह्वौ ?” भनी सोधेपछि उनीहरूले राजाले पठाएको कुरा सुनाए । अनि “तिन्ना राजाको इच्छानुसार गर” भनेपछि “देव ! त्यसोभए बस्नुहोस्” भनी राजालाई ढोगी “देव ! हामी राजाको आज्ञा बमोजिम काम गर्नेछौं । हामीमाथि नरिसाउनुहोसा । तपाईं जस्ता धार्मिक राजाको निमित्त यो काम उचित छैन ।” यति विन्ति गरी देव्रेहातले गोलीगाँडामा समाती दाहिने हातले छुरा समाती पैतालामा चिरी नून तेल लगाई गोलको आगोमा पोलिदिए । राजालाई असह्य बेदना भयो । अनि “अहो बुद्ध ! अहो धर्म ! अहो संघ !”

भन्द बुद्धानुस्मरण गदै चत्यमा राखेको फूलमाला जस्ते
ओइलाई चातुर्महाराजिक देवलोकको वैश्ववण राजाको
परिचारकको रूपमा जनवसभ भन्ने थक (= देवता)
भई उत्पन्न भए ।

त्यसेदिन अजातशत्रुको पुत्र जन्म्यो । पुत्र जन्मेको
र पिता मरेको दुवै खबर एक पटक आइपुथो । अनि
अमात्यहरूले पहिले पुत्र जन्मेको समाचार सुनाउनेछौं भनी
पुत्र जन्मेको पत्र राजाको हातमा राखिदिए । राजालाई
गहिरो पुत्र स्नेह उत्पन्न भयो । त्यसबखत राजाले पितृस्नेह
लाई महसूस गरे । म जन्मिँदा पनि मेरा पिताको मनमा
यस्तै स्नेह उत्पन्न भएको होला यति सोची राजाले “हे
भण ! मेरा पितालाई छाडिदेओ !” भन्दा “महाराज !
के छाड्नु हुन्छ र ! तपाईँका पिता मरिसके” भन्दै अर्को
पत्र हातमा राखिदिए ।

यो समाचार सुनी रुँदै रुँदै आफ्नो आमाकहाँ
गई “आमा ! म जन्मिँदा मेरा बाबुको मनमा पनि ममाथि
यस्तो स्नेह उत्पन्न भएको थियो कि ?” भनी सोच्दा
“मूर्ख पुत्र ! के भन्छस् ! तै सानो छँदा तेरो औलामा
खटिरा आएको थियो तँलाई कसैले पनि फकाउन नसक्दा
बिनिश्चय आसनमा बसिरहेका तेरा पिताकहाँ लगे । तेरा
पिताले तँलाई फकाउन काखमा लिए । त्यसबखत तैले
आफ्नो औला बाबुको मुखभित्र हालिस् । त्यतिङ्जेल तेरो
औलाको खटिरा बाबुको मुखभित्र फुट्यो । औला झिकदा
तै रोलास् भन्ने डरले तेरा बाबुले रगत र पीप त्यसै
निलेका थिए । यस्तो थियो तेरा पिताको तँमाथिको
स्नेह !” देवीले भनिन् । यो सुनेर अजातशत्रु खूबसँग रोए
र रुँदै रुँदै पिताको अन्त्येष्टीक्रिया गरे ।

राष्ट्रनायक

श्री ५ महाराजाधिराज वीरेन्द्र वीर विक्रम शाहदेव सरकारको

४५ औं शुभ जन्मोत्सवको
सुखद उपलक्ष्यमा

मौसूफ सरकारको सुस्वास्थ्य, दीर्घायु
र समृद्धिका लागि
मंगलमय शुभकामना
व्यक्त गर्दछौं ।

प्रधान कार्यालय, काठमाडौं ।

बौद्ध आर्थिक दर्शन

□ भिक्षु दीपंकर, श्रीलंका

भगवान् बुद्धले जस्तो विश्वप्राणीहरूको अभिवृद्धिको लागि धर्मदेशना गर्नुभएको व्यक्ति विश्वमा अहु कुनै आगम धर्मका नेताहरू छैनन् भने पनि हुन्छ । भगवान् बुद्धले सबै खितयावारे आफ्नो दर्शन (धर्म) देशना गर्नुभएको थियो । बुद्धले मानिसको जीवन सुधार गर्न आवश्यक हुने धेरै महत्वपूर्ण धर्महरू देशना गरेका छन् । गृहस्थीजीवन सुधार गर्न टेवा हुने धेरै धर्मकारण वहाँले नाना सूत्रहरूमा उल्लेख गरेका छन् ।

आज विश्वमा सबै जना आर्थिक बारे कुरा गर्नेन् । आर्थिक विज्ञानबारे आर्थिक बैज्ञानिकहरूले नानाप्रकारका चिन्तनहरू देखाउन थालेका छन् । यसबारे बुद्धको चिन्तन पनि धेरै महत्वपूर्ण छ । मानिसहरूलाई आर्थिक आवश्यकता पनि आपनो मुख्य आवश्यकताहरू पूर्ति गर्नको लागि हो । ती आवश्यकताहरू मध्ये लुगा कपडा, खाना, बस्नेठाउँ (घर) र औषधी हो । यी चार चीज आजकालका मानिसहरूले बढ्ताभन्दा बढ्ता थुपार्न थालेका छन् । तर मानिसहरूको इच्छा कहिले पनि पूर्ण गर्न सकिन्न । विश्वका मानिसहरू सधैँ कमजोरीले भरिपूर्ण छन् । त्यसैले मानिसहरू इच्छाको दास भइरहन्छन् “ऊणो लोको अतित्तो तण्हा दासो” ।

मानिसहरूको सीमा नभएको इच्छा पूरा गर्न जाँदा मान्छेहरू नाना दुःखमा खस्दछन् । तर बौद्ध आर्थिक दर्शन मानिसहरू दुःखमा खस्नुबाट बचाउने देशना हो । आफूले कम्माएको धन भोग गर्नुपन्ने किसिम यस दर्शनले विश्लेषण गरी देखाउँछ । भगवान् बुद्धले देशना गर्नुभएको मुख्य

आर्थिक दर्शन कमाई र खर्चबारे अवबोध गरी धनलाई राज्योत्तंग उपभोग गरी समजीवकता अनुसार आपनो जीवनलाई लेजानु हो । समजीविकता भन्नाले कमाईको परिमाण र खर्चको परिमाण ग्रवबोध गरी समान जीवन बिताउनु हो । धेरै खर्च पनि नगरी कम खर्च पनि न गरी कमाई अनुसार खर्च गर्नु नै समजीविकता हो । यसरी आपनो कमाईको परिमाणबाट खर्चको परिमाण नयिचेर त्यस्तै आपनो खर्चको परिमाणबाट कमाईको परिमाण पनि नयिचेर बस्नु नै हो ।

भगवान् बुद्धको मध्यम प्रतिपदा निर्वाणत्वमा जानलाई मात्र होइन । निर्माण जहाँ पनि उपयोग गर्न सकिन्छ । समजीवन भनेको पनि एक मध्यम प्रतिपदा हो । यो धेरै खर्च पनि नगरी कम खर्च पनि न गरी कमाई अनुसार खर्च गरी जीवन बिताउनु हो । वर्तमान विश्वमा विज्ञानको विकास हुँदै आइरहेको छ । त्यसैले मानिसहरूको इच्छा अथवा तण्हा पनि दिन दिन बढ्दै आइरहेको छ । त्यस इच्छा पूरा गर्नलाई आपनो कमाईभन्दा बढी खर्च गर्दछन् । अर्काको अनुकरण गर्दछन् ।

धेरै खर्च गरी एकछिनको सुख र संतुष्टि खोजेको जीवन सुधार हुँदैन । त्यस्तै कमाई भएर पनि खर्च नगरी लोभी भई जीवन बिताउँदा पनि जीवन दुःखदायी हुन्छ । त्यसैले आपनो भौतिक आवश्यकताहरू सम्म पनि पूरा गर्न सक्दैन । जति धन भए पनि उनीहरूले मानसिक शान्ति पाउन सक्दैनन् । त्यसैले धेरै खर्च गर्नु र कम खर्च गर्नुले सुधार-जीवन बिताउनमा बाधा पुन्याउँछ ।

सरल जीवन बिताउने व्यक्तिलाई श्रेष्ठतामा पुण्याउँछ । श्रेष्ठ चिन्तनमा लागेका व्यक्तिले ठीक र बेठीक के हो भनेर अवबोध गर्न सक्छ । अवबोध गरे अनुसार काम पनि गर्ने । त्यसले गर्दा उसको दुर्बु लोक सुधार हुन्छ अनि सुधार पार्ने पनि सजिलो हुन्छ । बौद्ध आर्थिक दर्शनमा मुख्य प्रायोगिता भने आर्थिक सुधार जस्तै आध्यात्मिक सुधारलाई पनि ध्यान दिनु हो । जीवन सुधार गर्ने मानिसहरूलाई आर्थिक सुधार पनि चाहिन्छ भनेर बुद्धले बुझेका थिए । तर आध्यात्मिक सुधार नभई खालि आर्थिक सुधारमात्र सत्य सुधार हो भन्ने कुरा वहाँसे स्वीकार गरेका छैनन् ।

आफू पसिना बगाउँदै दुःखले र धार्मिक क्रियाकलापले कमाएको धन संरक्षण गर्न र वर्धन गर्नको लागि उपकारी हुने महत्वपूर्ण देशना बुद्धले सिगालोवाद सूत्रमा उल्लेख गरेका छन्—

“एकेन भोगे भुञ्जेय्य — द्वीहि कम्मं पयोजये चतुर्थं च निधापेय्य — आपदासु भविस्सति”

“आफूले सम्पादन गरेको धन चार भाग गरी बाँडेर एक भाग आपनो प्रतिदिन आवश्यक चीजहरू पूरा गर्नको लागि र शर्को दुई भाग आफू नियुक्त काममा र व्यापारमा लगाउने र अन्तिम भाग दुःख विपत्ति आउने समयमा प्रयोजन लिनको लागि राखिराख्नुपर्दछ ।” आर्थिक विज्ञानमा पनि धन संरक्षण गर्ने यस्तो श्रेष्ठ दर्शन देखन पाइँदैन । यो गृहस्थी जीवन रास्रोसँग बिताउनको लागि उपकारी हुने उपदेश हो ।

धनलाई यसरी चार भाग गरी बाँडेर प्रयोजन लिंदा पहिलो आपनो आवश्यकता पूरा गर्न सकिन्छ अनि कसैसँग हात नथापी जीवन बिताउन मार्ग बनाइदिन्छ । व्यापारमा धनको दुई भाग लगाएमा व्यापार ज्ञन् विकास

हुँदैजान्छ । त्यसबाट आफनो आम्दानी बढी हुन्छ । अनि जीवन सुखसाथ बिताउन सकिन्छ । एक भाग राखिराखेमा भविष्यमा अत्यावश्यक बेलामा ठूलो प्रयोजन हुन्छ । हामीलाई कहिले काही दुःख र कष्ट आउन सक्छ । त्यस्तो विपत्ति आएको बेलामा स्थापित गरेको धन छैन भने त्यसबेला खर्च गर्ने क्रृत लिनुपर्ना । लिएको क्रृत फिर्ता गर्ने धेरै दिन बित्न सक्छ । अनि दुःखदायी जीवन बिताउनुपनेहुन्छ । तब सुख टाढा टाढा भागेर जान्छ ।

नियम अनुसारले धन प्रयोग गर्दा गृहस्थी मई प्राप्त गर्न सक्ने चारवटा सुख सजिलसँग प्राप्त गर्न सकिन्छ । उत्साह साथ बोर्यले र धार्मिक कामबाट कमाएको धन आफूलाई रहन्छ भनेर सन्तोष गर्न सकिन्छ र सुख पाउँछ । यसलाई अतिथि सुख भनिन्छ । यसरी सम्पादन गरेको धन बृद्धि पुण्याएर प्रयोग गरनले भोग सुख पाउन सकिन्छ ।

कुनै प्रकारले कसैसँग क्रृत नलिई बस्नाले अन्त सुख पाउन सकिन्छ । मन, जीउ र वाचा भन्ने तीनवटा ढोकाद्वारा रास्रो काम गर्ने मानिसले गृहस्थीले पाउन सक्ने अनवज्ज सुख अर्थात् उत्तम सुख पाउन सकिन्छ । गृहस्थीले भोगनुपनेसुख पाउनलाई कमाएको धनलाई चार भाग गरेर बाँडेर प्रयोग गर्नुपर्दछ ।

त्यतिमात्र होइन कमाएको धन सधैँ स्थायी गरी राख्नलाई विचारपूर्वक काम गर्नुपर्दछ नत्र धनको विनाश हुन सक्छ । धन विनाश हुन नदिई रक्षा गर्ने चारवटा कुरामा ध्यान पुण्याउनुपर्दछ ।

१. नठ्ट गवेस्सन्ति (हराएको चीज खोज्ने गर्नुपर्दछ)
२. जिण्ण पटिसंखरोन्ति (हास भएको सामान प्रतिसंस्करण गर्नुपर्दछ)

३. परिभित पान भोजना होन्ति (प्रमाण गरी खाने र
पिउने गर्नु पर्दछ)

४. सुसीलं इर्थि वा पुरिसं वा आधिपञ्चे थेपेन्ति (शील-
वान् महिला अथवा पुरुषलाई परिवारका नेता
मान्युपर्दछ ।

जति पैसा कमाए पनि यी चार कारणबारे ध्यान
पुङ्याइएन भने धन सम्पत्तिको विनाश हुन्छ । हराएको
चीज सानो भनेर त्यसबारे बास्ता नगरी नखोजेमा पछि
पछि ठूलठूलो सामान पनि हराउन सकिन्छ । अलिकति
पैसा खर्च गरी बनाउन सक्ने सामान न बनाई बसिरहयो
भने ज्ञन ज्ञन विघ्नेर जान्छ । त्यो फेरि बनाउनको लागि
धेरे धन खर्च गर्नुपर्ने हुन्छ ।

आजकाल प्रायः मानिसहरू प्रमाण नाघेर खानेकुरा
खानेमा लागिरहेकाछन् । जीप्रोलाई मीठो खानेकुरा हरू
खान दिन्छन् । त्यसरी प्रमाण नाघेर खान थालेमा धेरे

पैसा खर्च गर्नुपर्छ । प्रमाण थाहा पाई खानेकुरा हरू
लिएमा धन विनाश हुनबाट बच्छ । परिवारको नेताको
ठाउंमा अधार्मिक महिला अथवा पुरुष राखेमा कमाएको
धन रक्षा गर्न सक्दैन । अधार्मिक मानिस सधै गलित
कामको लागि धन खर्च गर्न खोज्छन् । धेरे पैसा खर्चगरी
एकछिनको संतुष्टि पाउन खोज्छन् । कमाएको धन रक्षा
गरिराख्नलाई उल्लिखित कारणहरूप्रति राज्ञो ध्यान दिई
काम गर्नु पर्दछ ।

बौद्ध आर्थिक दर्शनमा आउने कारणहरू संक्षिप्त
गरी देखाएमा कमाई र खर्चबारे अबबोध पाई समजीवि-
कताले काम गर्ने, धनलाई चार भाग गरी प्रयोग गर्ने
आदि प्रमुख छन् । त्यसैले राज्ञो सुधारित जीवन विता-
उनको लागि बौद्ध आर्थिक दर्शन अनुसार काम गर्नु
महत्वपूर्ण हुन्छ । त्यसबाट आर्थिक सुधारमात्र होइन
आध्यात्मिक सुधार पनि हुन सक्छ ।

आमा हँदैछिन्

अन्याय, अत्याचार बढँदैछ,
मानवले मानवमाथि पापाचार गर्दैछ,
यहाँ भौतिक सुख सयलको लोभमा नैतिकता नै
बेचिँदैछ,
त्यसैले आमा हँदैछिन्

अष्टाचार, धुसखोरी बढँदैछ,
मानवले आपनो अमूल्य जीवनलाई विसँदैछ,
मानवहरू जीउँदो मुर्दा यैं मख्ख पर्दैछन्,
त्यसैले आमा हँदैछिन्

— दिपकराज सांपाल, नगदेश, भक्तपुर
रोग र भोकले पिरोल्दैछ,
शारीरिक वेदना र मानसिक चिन्ताले छटपटिँदैछ,
मानव राग, द्वेष र मोहमा भुलिँदैछ,
त्यसैले आमा हँदैछिन्

मानवहरूमा चेतना र शाश्वत अभिव्यक्तिको
कमीका कारणले
करुणा, मैत्री र सत्यको अभावको कारणले
मानवहरू छटपटिरहेछन्
त्यसैले आमा हँदैछिन् ○

कल्याणमित्र सत्यनारायण गोयन्कासँग प्रश्न-उत्तर

२०४६ असोज २७ गते शुक्रवारका दिन युवा बौद्ध समूह, आनन्द कुटी विद्यापीठ, आनन्द कुटी विहार दायक सभा, तथा नेपाल विपश्यना केन्द्रको संयुक्त व्यवस्थापनमा विपश्यना साधनाबाटे राष्ट्रिय सभागृहमा कल्याण मित्रसत्यनारायण गोयन्काज्यूको प्रवचनको आयोजना भएको थियो । सो प्रवचन सुन्न करीब एक हजार श्रोताहरू जम्मा भएका थिए । प्रवचन पश्चात् दर्शकहरूबाट सोधिएका अनेक प्रश्नहरूको गोयन्काज्यूले उत्तर दिनुभएको थियो । प्रस्तुत छ केही घटलागदा प्रश्न र उत्तरहरू —

प्रश्न— आप कहते हैं धर्म धर्म होता है । धर्म हिन्दू, सीख, इसाई या बौद्ध नहीं होता है । आप जो उपदेश देते हैं वह बुद्धधर्म ही तो है न ?

उत्तर— क्या कहें, ऐसा ही होता है । जब किसी गालिलीयो ने यस सच्चाई ढूढ़ निकाली कि यह सारी पृथ्वी गोल है । उसने सच्चाई ढूढ़ निकाली । कुछने माना कुछने नहीं माना । और धीरे धीरे लोगों के समझ में आगया तो मान भी लिया कि यह पृथ्वी गोल है । तो गालिलीयोंका नयाँ धर्म ठोड़ी ही शुरू होता है ! अपने आपको गालिलीयों धर्म ठोड़ी ही कह रहे हैं ! किसी आइन्स्टाइन ने ढूढ़ निकाला कि यह Law of Relativity है तो मानने लगा तो क्या हो गया, क्या तुम आइन्स्टीनवादी हो गए ? या आइन्स्टीनके धर्म में दीक्षित हो गए ? इसी तरह से किसी आदमी ने गहराई की यह बात ढूढ़ निकाली कि हमारे मन में राग और द्वेष कहाँ जागता है, राग बाहरकी आलम्बनके उपर में नहीं जागता, हमारे भीतरकी सुखद अनुभूति होती है, उसपर राग जागता है । उसको देख देखके तुम समझो — यह तो अनित्य है । अनित्य समझोगे तो राग नहीं जागेगा, द्वेष नहीं जागेगा । अपनेको सम्प्रदाय से क्या लेना देना?

यह Law of Nature को समझलो और इसको उपयोग करो । हिन्दू अपनेको हिन्दू कहता रहे, बौद्ध बौद्ध कहता रहे, इसाई इसाई, जैन जैन कहता रहे कोही फरक नहीं पड़ेगा । Law of Nature सबके लिए एक सा है ।

प्रश्न— आजकल धहाँ एक धारणा पनप रहा है कि आप जहाँ भी धर्म सभामें धर्मोपदेश देनेके बास्ते जाते हैं वहाँ बुद्धके कोही प्रतिमा या चित्र नहीं होना चाहिये । यहाँ तक कि एक विहारमें आपके प्रवचन काल तक के लिए बुद्धमूर्ति ढकने के बात चली थी । यह क्या आपका निर्देशन है या कोही नयाँ शंकराचार्य ने जन्म लेनिया ?

उत्तर— क्या करें भाई । जो बौद्ध नहीं हैं वह कहते हैं तुम बौद्ध धर्म सिखाते हैं और जो बौद्ध हैं वह कहते हैं तुम बौद्ध धर्म नहीं सिखाते हैं । तो हम क्या करें ! हम तो धर्म सिखाते हैं । न हिन्दू धर्म सिखाते हैं न बौद्ध धर्म सिखाते हैं । धर्म सिखाते हैं बस । उसको शिख जाओगे तो कल्याण होजाएगा । ता क्यों कोही मूर्ति ही रखते हैं ? समझमें नहीं आता । न बुद्धोंको रखते हैं न शिवोंको । मूर्ति से कोही विरोध नहीं । लेकिन आदमी जब अपने आखोंके सामने कोई मूर्ति होगी,

ध्यान करेगा तो उस मूर्तिकी ध्यान आएगा । बार बार मूर्तिका ध्यान आएगा तो अपनी भीतरका सच्चाई फिर कैसे देखेगा ! तो भाई, मूर्ति उर्तिका जरूरत नहीं । अपने भीतर अपने शरीरका सच्चाई देखो । अपनी चित्तकी सच्चाई देखो । एक दूसरेका Interaction देखो और इससे बाहर निकल जानेका काम करो । यही विपश्यना है । ऐसी मूर्ति क्या करेगी । मूर्ति से कोई विरोध नहीं है । लेकिन साधना में हमारी कामकी नहीं ।

प्रश्न- वज्रध्यानके बारे में आपको क्या राय है ?

उत्तर- भाई, यान तो यान है । हम तो कहते हैं धर्मध्यान सबसे बड़ा यान है । उसपर सवार होके मुक्तिक पहुँच जाओगे । नहीं तो तुहारा हीनयान, हमारा महायान, हमारा वज्रध्यान, हमारा तन्त्रध्यान, उसी झगड़े में पड़ेगे । मुख्य बात तो वह कि धर्मके यानपर बैठो । पहुँच जाओगे निर्वाण तक, मुक्ति तक, मोक्ष तक, परम सत्य तक । उसपर बैठकर चलो तो जरा ।

प्रश्न- ज्योतिषी विद्यामें आपको क्या राय है ? यदि मानते हैं तो विपश्यना के पहले ज्योतिषीके पास जाकर पुछकर आना चाहिए ? क्यों कि निर्वाण प्राप्तिके लिए बहुत लालायित हूँ ।

उत्तर- उस ज्योतिष से पूछ लो तुमको निर्वाणिका साक्षात्कार हुआ क्या भाई । श्रव कैसे वह बताये । उसको हुआ नहीं तो वह बेचारा क्या बताएगा । ज्योतिषी क्या करेगा । अपने कर्मोंके फल के लिए हम जिम्मेदार हैं । तो ज्योतिषी जिम्मेदार नहीं । उन नक्षत्र जिम्मेदार नहीं । अत्ता हि अत्तनो नाथो । हम ही अपने मालिक हैं । अत्ता हि अत्तनो गति । हम ही अपने गति बनाते हैं । सुगति बनाए दुर्गति बनाए और सारे गतियों के परे गति

निरोधके अवस्थामें पहुँच जाएं हम ही करनेवाले हैं दुसरा कोही नहीं ।

प्रश्न- विपश्यनासें निर्वाण साक्षात्कार होगा ? साक्षात्कार होगा तो कैसा होगा ? आज के न्यूक्लियर युगमें भी विपश्यना सें निर्वाण प्राप्त हो सकता है ?

उत्तर- सभी युगमें हो सकता है । आज तो और जरूरी है । कैसा न्यूक्लियर युग है ? क्यूँ न्यूक्लियर आर्मस बनाता है ? बहुत भयभीत है या तो बड़ा क्रोध है, दूसरेको मार देंगे अपनेको भयभीत है या दूसरेको बड़ा क्रोध है । बड़ा दुःखीयारा है न आदमी । ऐसे दुःखीयारा आदमीको विपश्यना मिलनी ही चाहिए कि अपने क्रोध भी दूर करले अपने भए भी दूर करले तो कल्पण हो जायेगा, आजके लिए तो बहुत आवश्यक है यह विपश्यना ।

प्रश्न- प्राणायाम विना ध्यान लगाने में ठोड़ी कठिनाई होती है । मन नियन्त्रण करनेके लिए प्रथम उपाय क्या होगा ?

उत्तर- बस, यही उपाय है कि साँस आरहा है तो आरहा है, इतना ही जानो । जा रहा है तो जा रहा है इतना ही जानो । अगर मनको एकाग्र करना यही हमारा लक्ष्य हो तो बहुत अन्य तरिके होती हैं, बहुत जल्द एकाग्र हो जायेगा । लेकिन निर्मल नहीं होगा । मैल नहीं निकलेगा । हमको ऐसी एकाग्रता चाहिए कि हमारा मैल निकाल दे भीतर से । हमारा स्वभाव पलट दे । हमारा Behavior Pattern पलट दें । उसके लिए हम यथाभूत देखते जायेंगे देखते जायेंगे तो अपने मनके Unconscious level तक पहुँच जायेंगे और अपने आपको सुधार लेंगे ।

प्रश्न- आत्मा क्या है ? आत्म शान्ति कैसे पा सकते हैं ?

उत्तर- आत्म शान्ति माने अपने शान्ति । अपने भीतर शान्ति कैसे पा सकते हैं? अपने भीतरके वेचैनीको निकाल दो, बाकि बच गया चैन ही चैन । अपने भीतरके दुःखको निकाल दो, बाकि बच गया सुख ही सुख । बस् । विषयना यही करायेगी, अपने भीतरसे वेचैनीको निकालदेगी । अशान्ति निकाल दो तब मालूम होगा भीतर कितनी शान्ति है । सचमुच कितना सुख है । और दार्शनिक वातोंमें उनको कुछ नहीं मिलेगा । जो आदमी यह मानता है कि हमारे भीतर एक अलग अलग आत्मा है । अच्छा, मान करके भी उतना ही राग जागता है, उतना ही है जागता है, उतना ही व्याकुल होता है । एक आदमी मानता है कि नहीं है हमारे भीतर कोही आत्मा नहीं है किर भी वेचारा उतना ही राग जगता है, उतना ही है जगता है । इस मानने और नहीं मानने में क्या मिला है भाई । झगड़ा ही हुआ न तुझे । हो तो बढ़ी अच्छी बात, हमारे भीतर कोही आत्मा हो भी मानलो उस वेचारेका कल्याण हो जायेगा, हमारा मन निर्मल हो जायेगा तो उसका कल्याण ही हो जायेगा । नहीं है, तो उसको बोझ क्यों उठाये फिरें । तो हो या नहीं हो हमको हमारे मनको

निर्मल करना है, कल्याण तभी होगा जब चित्त विकारों से मुक्त होगा निसन्देह होगा हमारा कल्याण । प्रश्न- बुद्धि और अनुभूतिमें क्या फरक है? अनुभूति मात्र से मुक्ति कैसे मिलते हैं? बुद्धि से अनुभूति कैसे पाये? उत्तर- अनुभूति हमको अपने Unconscious mind तक ले जायेगा । और बुद्धि केवल Conscious mind तक । भारतकी पुरानी भाषामें, और विश्वके सारे भाषामें कहीं यह Conscious Unconscious ऐसी शब्द नहीं इस्तेमाल होती थी । वहां क्या कहते थे उस दिन में -परित चित्त, परमित चित्त है, व सब केवल Surface बाला चित्त है और बाकि भीतर सारा क्या हो रहा है उसको कुछ पता नहीं । यह दीवार टूट जायेगी इस साधनासे तो परित चित्त परित चित्त नहीं रहेगा सारी चित्तको जानने लगोगे, यह अनुभूतिसें ही होगा । वह केवल बुद्धिसे हो तो साधना करने की जरूरत नहीं । रोज प्रवचन सुनो, बुद्धि विलाष करो, वाणी विलाष करो तो समझ गये, लेकिन जाने नहीं न । जानने के लिए अनुभूति-परं जानना होगा ।

श्वेतचैत्य विषयमा

नेपाली कलाकार अरनिकोव्दारा नेपाली पद्धति र शैलीमा भूपुर यन्त्रमा वेदिका उठाई, विशाल गर्भगृह, त्रयोदश भुवन, छत्रावलि र गजूरले संयुक्त गरी ५०.६ (झण्डै एकाउन्न) मिटर अगलो गरी बनाएर गएको त्यो श्वेतचैत्य आज पनि जस्ताको तस्तै ७०० वर्षको पुरानो इतिहास बोकेर पेंकिङको फूच्छमन टोलमा ओजस्वी रूप घारण गरी उभिएको छ ।

श्रमणहरूलाई देखनु उत्तम हो

□ भिक्षु मंत्री

श्रमणहरू देखनु उत्तम मंगल हो । श्रमणहरू शीलादि गुणले सम्पन्न हुन्छन् । ती उत्तम व्यक्तिहरूकहाँ गई दान दिनु, व्रत पालन गर्नु र उनीहरूको उपदेश सल्लाह लाई मान्नु, गुणधर्मलाई पालनगर्नु र संगतगर्नु श्रमणलाई देखनु हो ।

आजभोलि धेरैजसो मानिसहरू पशुहरूले हेरे झं चर्मचक्षुले मात्र श्रमणहरूलाई देख्ने गर्दछन् र ज्ञानबुद्धिले युक्त भएर श्रमणलाई हेनै गर्दैनन् । त्यस्ता मानिसहरू केश खोरेका, पहेंलो बस्त्र लाएका सबैलाई एउटै किसिम-का भनेर सम्झन्छन् र मान सत्कार गर्दछन् । त्यस्तै श्रमण भेष लिएका कोही व्यक्तिले केही भूल गरेमा सबैलाई दोष दिने चलन छ । दोष दिने मात्र होइन निन्दा र अपहास गर्दैन् । भूल गर्ने सांचैको श्रमण हो वा केश मात्र खोरेका श्रमण हो विचार गर्दैनन् । त्यसकारण उनीहरू असल श्रमणहरूलाई दोष दिएर पाप जम्मा गर्दैन् । त्यस्तै श्रमण रूप लिएका अन्य व्यक्तिको लागि छल भएर धेरै धन हानी गर्दैन् । त्यो मानिसको दुर्बलता हो ।

कुनैपनि व्यक्तिलाई सजिलोसँग चिन्न सकिँदैन ।

[संयुक्तनिकाय]

न वर्ण रूपेन नरो सुजानो
न विस्ससे इत्तर दस्सनेन
सुसञ्जतानं हि व्यञ्जनेन
असञ्जता लोकमिमं चरन्ति ।

रंग वा रूपले मानिस चिन्न सकिन्न । केही समयमा दैख्दैमा कसैलाई विश्वास गर्न सकिन्न । सभ्य जस्तो र शीलवान् जस्तो भेष लिएर यस विश्वमा असभ्य व्यक्तिहरू पनि बर्ने गर्दैन् ।

मानिस कुनै व्यक्तिलाई तुरुन्त प्रशंसा वा विवेचना (आलोचना) गर्दै । कुनैपनि व्यक्तिलाई दुशील वा शीलवान् भनी एकै मिनेटमा छुट्याउँछ तर मगवान् बुद्धले संयुक्त निकायमा — देख्नासाथ वा सुन्नासाथ दोषी र निर्दोषी भन्ने गर्नुहुँदैन भन्नुभएको छ । राजा कोशल-लाई वहाँले कोशल संयुक्त निकायमा यसप्रकार मन्नुभएको छ —

“संवासेन खो महाराज ! सीलं वेदितब्बं ।
तञ्च खो दीघेन अद्धुना न इत्तरं ।
मनसि करोता नो अमनसिकरोतो ।
पञ्जवता नो दुप्पञ्जेन ।”

कोही व्यक्तिलाई राम्रोसँग चिन्न धेरै समयसम्म सत्संगत गर्नुपर्छ । त्यस्तो सत्संगत गरेर पनि जस्ते बिचार बुद्धिपूर्वक संगत गर्दै, त्यसले मात्र त्यसलाई चिन्न सक्दै । अन्यथा कस्तो हो भनी छुट्याउन सक्दैन ।

यसे सिलसिलामा भगवान् बुद्ध राम्रो शीलवान् व्यक्ति हो, होइन र गुणवान् हो होइन भनी बझन वहाँसँग संगत गरेका वेदमा निपुण र सबै शास्त्र पारंगत, बुद्धिमान् उत्तर माणव नाम गरेका महापण्डितले वहाँसँग छाया-

झैं बसी सात महिनासम्म पछिपछि लागेर बिताएका
थिए ।

त्यसकारण कुनैपनि श्रमण वा कुनैपनि व्यक्तिलाई
चिन्ह समय लगाउनुपर्ने कुरालाई बिर्सनुहुन्न ।

फेरि श्रमणहरूलाई नदेख्नु पतन हुनाको कारण
हो । श्रमणहरू देख्नाले इहलोक र परलोकमा उन्नति गर्न
सकिने झैं न देख्नाले पतन हुन जान्छ जुन कुरा भगवान्
बुद्धले सप्त अपरिहानीय धर्ममा उल्लेख गर्नुभएको छ ।

श्रमणहरूको सत्संगत नगरी श्रमणहरूबाट अववाद
उपदेश सल्लाह नलिई धर्म आचार विधि राम्रोसँग जान्न
सबैदेव । त्यसकारण पुराना व्यक्तिहरूले श्रमणहरूको
उपदेश सल्लाह बिना आफ्ना काम शुरू गर्दैन्थे ।

श्रमण वा भिक्षुहरूको आश्रय कुन प्रकारले गर्नु-
पर्छ भन्ने कुरा बुझ्नुपर्दछ । भिक्षु भन्नु नै बौद्ध आचार्य
हो । बौद्ध भन्नु नै अनुशासन भएका बिद्यार्थी हुन् ।

बिद्यार्थी गुरु बिना अनुशासित हुन सबैदेव । त्यसकारण
बौद्धहरूले भिक्षुको आश्रय लिनुपर्दछ । त्यो आश्रय धर्म
वा शास्त्रको तर्फबाट फाइदा हुने किसिमबाट हुनुपर्दछ ।
भौतिक फाइदाको लागि भिक्षुको संगत गर्नु योग्य हुदैन ।

बौद्ध लक्ष्य भन्नु शील, समाधि र प्रज्ञा हुन् । शील
भनेको शरीर र वचनलाई जे पायो त्यही गर्न नदिई स्मृति
ज्ञान र बीर्य आदि बलेशलाई जन्मिन नदिई आपनो बशमा
ल्याउनु हो । प्रज्ञा भनेको सकल प्राणी, आत्म र जीव
आदिको रूपमा देखेकालाई स्कन्ध धानु आयतनादि रूपले
देख्नु हो । सबै बौद्ध लक्ष्य यसैमा अन्तर्गत छन् । त्यस-
कारण सबै लक्ष्यपूर्तिमा यी तीनै कुराहरू पूरा हुनुपर्दछ ।
यिनीहरू मध्ये एउटा पनि पूरा हुन सकेन भने त्यो बुद्धधर्म
हुन सबैदेव । त्यस्तै ठोक तरीकाले लक्ष्य राखेर पूरा गर्नु
पर्दछ । त्यो लक्ष्य पूरा गर्नलाई श्रमणहरूको आवश्यकता
पर्दछ । अतः श्रमणलाई देख्नु उत्तम मंगल हो । *

श्वेतचैत्यप्रतिको एउटा सिंगो कविता

- सिये चे

ग-यो होला कल्ले जनहितार्थ, श्वेतचैत्यको यो अनुपमनिर्माण !
अनौठो यसको प्रकाशपुञ्ज, आकाशको सेतो बादलसँग जोडिएको छ !
हेर्दा यो श्वेतचैत्य, एकलो चुचुरो जस्तो छ
'अमे' पहाडको हिउँ पनि, यसले बढान सकछ !
दशौं चाड अग्लो लिगो जस्तै, ठडिएको यो श्वेतचैत्यले
आकाश नै छुने गर्दछ । फर्कन्छन् जब तीर्थयात्री भिक्षुहरू
रजत-स्तम्भ तुल्य यो श्वेतचैत्य भएतिरै
विश्वान गर्न आइपुराञ्छन् । अनि यहाँ पुग्ने बित्तिकै नै
स्वर्ग जाने बाटो यति नजीक हुन्छ
मानो एउटा लिगोले आकाश उठाएर
अंकमाल गरिरहेको प्रतीत हुन्छ ।

फाहियानको यात्रावृत्तान्तमा स्थविरवाद

□ भिक्षु सुदर्शन

बुद्ध, बुद्ध-धर्म, बौद्ध सम्प्रयता र संस्कृति अध्ययन गर्न चिनिया यात्रीहरूको वृत्तान्त एक महत्वपूर्ण स्रोत हो । श्रीलंकाको महावंश, चुल्लवंश, धातुवंश, निकाय संग्रह, पूजाबलिय, थूपवंश, सद्बुद्धरत्नाकर र कतिकावतका विवरणको आ-आपने शैली र विशेषताहरू भए, यी चिनिया बौद्ध भिक्षुहरूको यात्रा विवरणहरू ऐतिहासिक अध्ययनका लागि आ-आपने प्रकारका महत्ताहरू छन् ।

यस रचनामा फाहियानका यात्राविवरणको आधारमा मूल बौद्ध निकाय स्थविरवाद (हीनयान)बारेमा मात्र केही अध्ययन गर्छ । यद्यपि सम्राट् मिगटोबाट धर्मयात्रा गराउनुभएदेखि तीन चार सय वर्षभित्र फाहियानलाई गटो कोरेर जाने उनका पूर्वगामी चिनिया यात्रीहरूको विवरण र उनका पछिल्ला अनुयायीहरू ह्वेन सांग इतिसग आदि चिनिया यात्रीहरूका यात्रा विवरणलाई समेत अध्ययन प्रस्तुत गर्न सके साहै राज्ञो हुने थियो ।

फाहियानको यात्रा-उद्देश्य आपनो अध्ययन अवस्थामा धर्ममा देखा परेको अपूर्ण र अस्पष्ट क्रमबद्धताको खाई पुर्नु विशेषतः विनय पिटकको पूर्ण, स्पष्ट र क्रमबद्ध अध्ययन गरेर विनय पिटक चीनमा ल्याउनु थियो । यात्रा वृत्तान्त तथार गर्न फाहियानले यात्रा गरिएको थिएन । यति हुँदा हुँदै पनि महत्वपूर्ण यात्रा विवरण छोडेर जाने चिनिया यात्रीहरूमा फाहियानको पनि विशिष्ट स्थान छ ।

फाहियानको आफैको पनि पहिला सामणेर अनि उपसम्पद भएको थियो । आपनो यात्रा कालमा उनी

वर्षावास बस्थ्यो । चांग आन (Chang An) लंग (Lung), कीन क्वीई (Kien Kwei) मा पुग्दा उनले वर्षावास गरे । यांगलो त्यसपछि यांग लु (Yang Lu) भएर चीनको सामान पश्चिमतिर निकासा हुने चांग येन (Chaug Yen) पुग्दा फाहियान जस्तै यात्रा गर्न हिँडेका अरू पाँच भिक्षुहरूसँग उनको भेट भयो । तिनीहरूसँग १७ दिन हिँडेर गोनी मरुभूमि पार गरेर फाहियान शेन-शेन (Shen-Shen) मा पुगेको थियो । यहो सर्वप्रथम चारहजार मन्दा बद्दा स्थविरवादी (Little Vehicle) भिक्षुहरूसँग फाहियानको भेट भयो । फाहियान बुद्ध-धर्मका विभिन्न निकायबाट परिचित थियो र यथार्थतालाई संकेत गर्नुमा वहाँ चुक्दै नथ्यो । त्यहाँबाट १५ दिन उत्तरपश्चिम लाग्दा उए (Wu-I) पुग्नु भयो । यहाँ पनि उनले ४००० स्थविरवादी भिक्षु संघ भएको संघ संघारामहरू देखे । त्यहाँका भिक्षुहरूको विनय विष्टताबाट फाहियान प्रभावित पनि भएको थियो । उनले भिक्षुहरूको आचार विचार ढूँढ र कठिन भएको कुरालाई आपना संक्षिप्त यात्रा वृत्तान्तमा कोर्न बिसेन । फाहियान दुई महीना केही दिन त्यहाँ बसेर कीचा (Kie-Sha) पुगेको थियो । त्यस बेलाको त्यहाँका विशेषताहरूको जुन विवरण फाहियानले उल्लेख गरेको थियो त्यसबाट बौद्ध संस्कृतिको प्रवाह र फेलाव अध्ययनका लार्हि ठूलो आधार दिन्छ ।

खुतनमा त्यसबेला रथयात्रा हुन्थ्यो । रथयात्रामा ४ पांग्रा भएको ३० हाथ लामो रथ ताल्ले काम हुन्थ्यो ।

रथमा बुद्ध र दायाँ बायाँ बोधिसत्त्वको मूर्ति प्रतिष्ठापित भएको हुन्थ्यो । यस प्रकारको मूर्ति मूल बुद्ध-धर्म र विकसित बुद्ध-धर्मको संयोजन युगको प्रारम्भिक कलात्मक सृजना थियो । नेपालमा पनि लिच्छवि युगको प्रारम्भमा यस्ता मूर्तिहरू बनेका थिए । ती मूर्तिहरूमा दायाँ बायाँ विराजमान भइकन बोधिसत्त्व दृथबाट बुद्धमा चमर हस्काइ रहेको हुन्थ्यो । बुद्धभन्दा बोधिसत्त्वहरूलाई महत्ता दिएको मूर्ति बन्ने युग प्रारम्भ हुनु अझ केही टाढा नै थियो । बुद्धको यस्तो रथयात्रा परम्परा अन्यत्र पनि पछिसम्म कायम नै थियो । परन्तु वर्तमान युगमा नेपालमा अन्यत्रमा भन्दा उल्लेखनीय रूपमा रथयात्रा परम्परा विद्यमान देखिन्छ । खुतनको रथयात्रा चौथो महीनाको पछिलो तिथिदेखि प्रारम्भ भएर १४ औं दिनमा समाप्त हुन्थ्यो । यो चौथो महीना आजकल कुन महीना पर्छ भन्ने बारे समीक्षा गर्नु बाँको नै छ ता पनि नेपालको पद्मपाणि बोधिसत्त्व मूलत विराजमान हुने बुङमा हुनाले “बुङदो” रूपमा प्रसिद्ध रथयात्रा अक्षय तृतीयाको दिन रथारोहण-पछि रथ तान्ने परम्परालाई यहाँनिर सम्झना आउँछ ।

खुतनबाट फाहियान जब कीचा (Kie-Sha) पुग्नु भएको थियो, त्यहाँ उनले अर्को बौद्ध सांस्कृतिक र धार्मिक कार्य देख्नु भयो । जनपदको अधिष्ठितात्रित पाँच बर्षमा पञ्च बार्षिक धर्मसम्मेलनको आयोजना हुन्थ्यो । त्यसबेला भिक्षुहरू बर्षादिमा आकाशमा बाल छाउने जस्तै चारै दिशाबाट त्यस सम्मेलनमा एकत्रित हुन आउँथे । एकत्रित हुने भिक्षुहरूलाई विहार गर्न ठाउँको र गर्न भिक्षाको राज्ञो प्रवन्ध थियो । राजा, राजपरिवार, मंत्रीहरूबाट पूजा सम्मान हुन्थ्यो । यो पञ्च बार्षिक सम्मेलन बसन्त क्रतुको प्रारम्भका साथ शुरू हुन्थ्यो । सम्मेलन हुन्जेल श्रद्धालुहरू आफ्ना बन्धु बान्धवहरूलाई समेत

बोलाइ बोलाइकन भिक्षु संघलाई दान गर्दथे । फाहियानले यस सम्मेलनमा गरिने दानको खूब बर्णन गरेको छ । फाहियानको बर्णन अनुसार यहाँ बुद्धको दत्तधातु निधान गरिएको शारीरीक स्तूप(चंत्य) र बुद्धको पीकदान निधान गरिएको परिमोग स्तूप पनि थियो । बुद्धको पीकदानको प्रसंग पालि वाडमयमा प्रसिद्ध छैन । फाहियानको यात्रा वृत्तान्त अनुसार त्यसबेला कीचामा एक हजारभन्दा बढता स्थविरवादी भिक्षुहरू थिए । यी भिक्षुहरू विनयमा पूरा अप्रमादी हुन्थे । विनय प्रेमी फाहियानलाई समेत यी स्थविरवादी कीचामा विहार गरिरहेका भिक्षुहरूको विनय वर्णनातीत रूपको निषेधात्मक विधि जस्तो अनुभव भयो ।

कीचाबाट एक महिना पश्चिमोत्तर यात्रा गर्द ग्रीष्ममा समेत हिँउपने सुंगलिंग पर्वतमाला (TSUNG LING RANGE) पार गर्दै फाहियान तोले भन्ने जनपद पुग्नु हुँदा फेरि उनको स्थविरवादी भिक्षुहरूसँग मेट भयो । त्यहाँ एक अहित भिक्षुले एक कर्मालाई तुषित देवलोकमा लगिकन देखाएर बनाइएको एक भव्य मैत्रेय बोधिसत्त्वको दर्शन फाहियानले गरेको छ । त्यो मूर्ति ८० हात उँचाईको र आसनस्थ कालमय मैत्रेय बोधिसत्त्वको एउटा धृङ्घबाट अर्को धुँडा सम्म द हाथ चौडाको थियो । उपोसथको दिन यस प्रतिमामा ठूलो पूजा हुन्थ्यो अहिते हामीले देखिने प्रायः बसेको मैत्रेय बुद्धको मूर्ति उभिएको वा दुई खुटा तल झरेका हुन्थे । शायद “तोले” को यो मूर्ति मैत्रेय बुद्धको प्रतिमा निर्माणको उषाकालको मूर्ति थियो ।

त्यसपछि फाहियानले आफ्ना यात्राकालमा उद्यान [उचांग] मा पाँच सय संघारामहरू देखे । ती सबै संघाराम स्थविरवादीहरूका थिए । त्यहाँ प्रत्येक आगन्तुकलाई तीन दिनसम्म अतिथि सम्मान र व्यवहार हुन्थ्यो । चौथो

विनदेखि आगन्तुकलाई नेवासिक सरह व्यवहार हुन्थ्यो अथवा आपनो लागि अर्को आश्रम स्थान खोजनुपर्दथ्यो । यो नियम व्यवहार आज पनि प्रायः स्थविरवादी विहार-हरूमा कायम नै छ । उद्यानमा बुद्धले चौबर मुकाउनुभएको १४ हात लामो २० हात चौडाई भएको एकातिर चिप्लो ढुङ्गाको बारेमा पनि फाहियानले उल्लेख गरेको छ ।

उद्यानबाट सुहोतो भई पाँच दिन यात्रापछि गोधार पुग्दा फाहियानले त्यस भिक्षुहरूमात्र होइन सबै जनपद बासीहरू नै स्थविरवादीका अनुयायी भएको पायो । यसको कारण यहाँ अशोकको एउटा राजकुमार फाहियानका अनुसार धर्मबद्धनको शासन रहेको थियो । राजकुमार धर्मबद्धन यद्यपि इतिहासका लागि अध्ययनकै विषय हो किनभने धर्मबद्धन पालि बाङ्मयलाई पूर्ण परिचित छैन, न त संस्कृत बाङ्मयलाई नै ।

फाहियानको त्यसपछिको यात्रा विवरणमा नेपाली बौद्ध साहित्य वा धारणबाट फरक भएको एक प्रसंग आउँदै । गांधारबाट ७ दिन पूर्व लागेर त्रिव फाहियान तक्षशिला पुग्नुभयो र त्यहाँबाट पनि २ दिन पूर्व लागेपछि फाहियान त्यस ठाउँमा पुग्नुभयो जहाँ बोधिसत्वले सुधापीडित बघिनीलाई आपनो शरीर दान गरेको थियो । त्यहाँ एउटा स्तूप पनि बनाइएको थियो । राजा मंत्रीहरूबाट यहाँ पूजा हुन्थ्यो र दियो बाल्नेहरूको संघी घुँड्चो लागेको हुन्थ्यो । यो महासत्वको दान कथा संस्कृतको जातकमाला “व्याघ्र कथा” मा प्रसिद्ध छ र नेपाली बौद्ध साहित्य र बौद्धहरू यो घटना नमोबुद्धमा भएको मानन्दछ ।

फाहियानको पुरुषपुर (आजकालको पेशावर मानिएको ठाउँ) को वर्णन भिक्षुहरूको मध्यान्हपूर्वको भिक्षाटनको वर्णन पालि विनय सम्मत प्रकारको छ । हेलो (आजकलको हिँडा भन्ने ठाउँ) स्थित बुद्धको ललाट

(कपाल) धातुको वर्णन पनि पालि विवरणसंग मिल्दै-जुल्दो दुर्लक्ष्य हिउँको पर्वत पार गरेर लोई (रोही कुरम नदी नजिकैको ठाउँ) मा पुग्दा फाहियानले अन्दाजी ३ हजार महायानी र स्थविरवादी भिक्षुहरू देखेको थियो । लोइबा वर्षावास गरेर १० दिन दक्षिणतिर लागेपछि पोना (पन्तु, पंजाब) जनपदमा फेरि फाहियानको यहाँबाट ३ दिन पूर्व लागेर हितू नदी पार गरेर जब फाहियान पीतू जनपदमा पुग्यो फेरि उनको भेटघाट महायान र स्थविरवादका भिक्षुहरूसंग भयो । दक्षिण पूर्वतिर ८० योजन पार गरेर फाहियान मताउला (मथुरा) पुग्यो । त्यहाँ श्रहिलेसम्म सारिपुत्र, मौद्गल्यायन र महाकश्यपको स्तूपको गन्ध मालाबाट खूप पूजा हुन्थ्यो । रात रात भर बत्ती बलिरहन्थ्यो । सारिपुत्र, मौद्गल्यायन र काश्यप गौतम बुद्धको प्रथम, द्वितीय र तृतीय अग्रशावकहरू भएको पालि विवरण यहाँ स्मरणीय छ ।

गांधारबाट १८ योजन दक्षिण पूर्व लाग्दा फाहियान संकाश्य जनपद पुग्यो । आपनी आमा (महामाया) लाई त्रायांत्रिश देवलोकमा गइकन बुद्धले अभिधर्मको उपदेश दिएर यसै ठाउँमा मनुष्यलोकमा गौतम बुद्धले पदार्पण गर्नुभएको थियो । फाहियानको यो वर्णन पालि बाङ्मयको वर्णनसंग पूरा पूरा मिल्दछ । फाहियानले राजा अशोकद्वारा स्थापित यहाँ १६ हातको बुद्धको मूर्ति र विहारपछाडि ३० हात उँचो स्तम्भ देखेको थियो, जुन स्तम्भमाथि सिहमूर्ति थियो । संकाश्यमा श्रहिले पनि अशोक स्तम्भ खडा नै छ । फाहियानले यहाँ संघ भण्डारबाट स्थविरवादी र महायानी भिक्षुहरूलाई भोजन पाउने व्यवस्थाको वर्णन पनि गरेको छ, तर स्पष्ट छैन, यो भोजन वितरण गर्ने संघ भण्डार बेलाबेग्ने थियो वा एउटै संघ भण्डार ।

संकाश्य स्थित नागविहारमा वर्षावास विताएर ७ योजन दक्षिण पूर्वलागेर फाहियान काञ्चकुञ्ज नगरमा पुगेको थियो । यहाँ स्थविरवादी मिथुहरूका दुई संघाराम-हरू थिए । त्यहीं बुद्धबाट जीवनको क्षणिकता र जीवन पानीको फोका जस्तो क्षण भंगुर भएको उपदेश दिएको व्यहोरा फाहियानले प्रस्तुत गरेको छ । बुद्धको त्यो उपदेश आज पनि बौद्ध मिथुहरू अनित्यानुसमूहितको प्रसंगमा पाठ गर्दछन् ।

फाहियानको श्रावस्तीमा यात्राविवरण पाली वर्णनसँग ट्वाक्क मिल्छ । फाहियानले महाप्रजापती गौतमी बस्नुहुने विहारको ठाउँ, सुदूर (अनाथ विष्णुक) को विहारको ठाउँ, अगुलीमाल, अर्हत् भई निर्बाण भएको ठाउँमा स्तूप बनाइराखेको वर्णन गरेको छ । फाहियानले सुख्तको विहारको पूर्वीद्वारनिर दुई शिलास्तम्भ पनि देखेको थियो जुन दुई स्तम्भस्थेमा दाहिने स्तम्भको टुप्पामा वृषको र बायाँ स्तम्भको टुप्पामा चक्र विद्यमान थियो ।

फाहियानको श्रावस्तीको यात्रा विवरणबाट महायानको उदयपूर्व ने बुद्धको मूर्ति बनिसकेको कुरा दर्शाउँछ । बुद्ध वायतिश देवलोकमा वर्षावास गर्नुभएको थियो । पाकिस्तानको पेशावर संग्रहालयमा यस्तो एउटा प्राचीन शिलामूर्ति फलक छ, जसमा बुद्ध, बुद्धको प्रतिमूर्ति र उदयन उत्कीर्ण गरिएको छ । हालैको प्रोफेसर ए० एच० दानि (A. H. Doni) को सिल्क रोडमा गरीएको अध्ययन अन्वेषणबाट प्रमाणित हुन्छ, बुद्ध मूर्तिको विकास कसरी प्राचीनकालमा नै भइसकेको थियो । यस उसले इंगित गर्दछ, गांधार र मथुराशैली बुद्धमूर्तिको व्यापक प्रचार प्रसारपूर्व बुद्धमूर्तिको विका-

समा स्थविरवादीहरूको पनि हात थियो । बुद्धको दीर्घकाल विहार भएको जेतवन देखा फाहियानको हृदय कश्चन र वेदनाबाट मर्माहित भयो । माता विशाखाको विहार र चिचमानविकाहारा बुद्धमा देखारोपण भएको ठाउँको वर्णन पनि फाहियानले रोचक रूपमा गरेको छ ।

फाहियान श्रावस्ती नगरबाट दक्षिणपश्चिम दिशामा १२ योजन जाँदा 'न पी किया' भन्ने गाउँमा पुगेको थियो । त्यहाँ ककुच्छन्द बुद्धको जन्म, पिता पुत्र दर्शन र महापरिनिर्वाण भएको स्थानमा स्तूप बनाइरहेका थिए । यी स्तूपहरू वर्तमान कपिलबस्तु (तिलौराकोट) जिल्लाको कुदान र गोटिहवामा फैलिएका छन् । गोटिहवामा आज पनि अशोकस्तम्भ विद्यमान छ ।

फाहियानले त्यहाँबाट उत्तर लागेर एक योजन पनि यात्रा गरेको थिएन, कनकमुनि बुद्धको जन्मस्थानमा आइपुग्यो । त्यो ठाउँ आजकलको निगिलहवा हो, जहाँ आज पनि कोनागमन (कोणागमन कनकमुनि) बुद्धको स्तूप भएको अशोकले वर्णन गरेको शिलास्तम्भ विद्यमान छ । त्यहाँबाट एक योजन जति हिँडदा फाहियान कपिल-बस्तुमा पुगेको थियो । फाहियानले वर्णन गरेको छ, "नगरमा राजा छैन, प्रजा छैन । केवल उजाड खंडहर छ । केही थ्रमणहरू र दश घर घरवासीहरू छन् । शुद्धो-दनको महलमा अब कुमार र आमाको मूर्ति राखिएको छ । कुमारले श्वेतहस्ती भएर आमाको कोखमा प्रवेश गरेको र कुमारले नगरको पूर्वीद्वारबाट निस्केको रोगीलाई देखेर रथ फर्काएका ठाउँहरूमा पनि स्तूपहरू बनाएका थिए ।" त्यसै फाहियानको वर्णन अनुसार त्यसबेला अशित कृष्णिले राजकुमारको लक्षण देखेको, महाप्रजापति गौतमी-बाट संघाटी प्रदान गरेको विश्वकले शाक्यहरूलाई निर्वोज गर्न प्रयास गरेका ठाउँ आदिमा स्तूप बनाइएको त्यस

बेलासम्म विद्यमान थिए । नगरको बाहिर पूर्वतिरको दिशामा राजा शुद्धोदनबाट खेती गरेको र त्यसबेला कुमार एउटा रुखमुनि बसेको ठाउँ फाहियानको यात्राकालसम्म त्यही हो भने निश्चित थियो । फाहियानको त्यस यात्रा विवरणबाट स्थविरवादी बाडमयको ऐतिहासिक पक्षको पुष्टि हुन्छ । भद्रकल्पावदानको पुनः अनुलिखित कथाको प्रसंगको कुनै स्मारक फाहियानले देखेको थिएन, न त व्हेन-संगका कपिलबस्तुको यात्रा विवरणमा यसको कुनै उल्लेख छ । यदि यथार्थमा गोपालाई पानीको पोखरीमा, अग्नि-कुण्डमा, पहाडको टुप्पामा पहाडमुनि खसालेको भए यो स्मारक कपिलबस्तुमा अवश्य पनि बनाइएको हुन्थ्योहोला ।

फाहियानले कपिलबस्तु नगरको पूर्वतिरको ५० ली राजाको लुम्बिनी भने बगैँचामा पुगदा महारानी (मायादेवी)ले स्नान गरेको कुँड देखेको थियो । कुँडबाट २० पाइला उत्तर लाग्दा पूर्वभिमुख भई कुमार (सिद्धार्थ)लाई जन्माएको ठाउँ छ भनेर फाहियानले वर्णन गरेको छ र दुई नागद्वारा कुमारलाई नुहाएको ठाउँमा इनार बनेको र त्यस इनारबाट त्यसबेलासम्म पनि भिक्षुहरूले पानी पिउने गरेको वर्णन गरेको छ ।

फाहियान बुद्धको जन्मस्थलबाट ५ योजन जाँदा “राम” जनपद पुगेको थियो । फाहियानको यस यात्रा विवरणमा ५ योजन कुन दिशातिर जाँदा भने स्पष्ट नभएकोले “राम” स्थान केही विवादास्पद भएको छ । फाहियानको “राम” भन्ने ठाउँ पालि बर्णनको “राम-ग्राम” हो । नवलपरासी स्थित स्थलगत वातावरण, विहार आदिका अवशेष खण्डहर, स्तपको अवशेष थुम्को-बाट रामग्रामको ऐतिहासिक स्थलको पहचान भएको छ । फाहियानले रामग्राम स्थित स्तूपको जुन वर्णन गरेको छ, त्यो महावंशको वर्णनसँग तादात्म्य सम्बन्ध राख्दछ ।

फाहियान रामग्रामबाट बुद्धको परिनिर्वाण स्थल पुगदा बुद्धको परिनिर्वाणको वर्णन कुँडिएको शिलास्तम्भ देखेको थियो । त्यही बाट १० योजन पूर्व लाग्दा फाहियान बैशाली पुगेको थियो । अम्बपाली गणिकाको अदादान भएको ठाउँमा रहेको स्तूपको वर्णन र एक शय वर्षपछि विनय सम्बन्धी दश कुरामा विवाद हुँदा ५०० शीलबान भिक्षुहरूद्वारा धर्मविनयको संगायाना पारायण गरेको फाहियानको यात्रा विवरणबाट पालि बाडमयको प्रामाणिकतामा सही थापेको छ ।

फाहियान त्यसपछि आनन्द महास्थविरको परिनिर्वाणको स्थलको यात्रा गरेर मगध जनपदको पुष्पपुर (पाटलिपुत्र, पटना) पुग्यो । त्यहाँ फाहियानले बशोक स्तूप नजिकै एउटा स्थविरवादी विहार पनि देखेको थियो, जस्ता ७/८ शय भिक्षुहरू थिए । तिनीहरूको आचार विचार, पठन पाठन, विधि फाहियानलाई देख्ने पनै देख्ने, योग्य जस्तो प्रभावोत्पादक भएको थियो । मञ्जुश्री भन्ने आचार्य महायानी र स्थविरवादी दुबैको लागि आदरणीय थियो । फाहियानको यात्राकालमा पाटलिपुत्रमा पनि २० हात लामो ४ पहिया भएको रथ यात्रा प्रचलित न थियो । त्यस रथमा पनि बुद्ध र बुद्धसँग बोधिसत्त्वका मूर्तिहरू थिए । यस्ता २० रथयात्राको प्रतिस्पर्धा हुने र रथयात्रा कालमा बत्तीबाल्ने फाहियानको वर्णन अत्यन्त पठनीय छ ।

फाहियान पाटलिपुत्रबाट राजगृह नाल (नालंदा) ग्राम जानुभएको थियो । सारिपुत्रको जन्मस्थल र बुद्धमा आक्रमण गर्न नालाग्निर हस्थि छाडिएको स्थान त्यसबेला सम्म यही हो भने निश्चित थियो । फाहियानले सप्तपञ्च गुहा र संगायनाको वर्णन पनि गरिएको छ तर त्यस संगायनामा सारिपुत्र र मौद्गल्यापनको समुपस्थितिको

वर्णन भन्ने पालि वर्णनसँग मेल खांदैन । फाहियानले जीवनको अनित्यता उपदेश सुनेर भिक्षुहरूबाट आत्मघात गरेको ठाउँको वर्णन पनि यहींनिर गरेको छ ।

गयामा फाहियानले बुद्धद्वारा ६ वर्ष तपस्या गरेको ठाउँमा स्तूप र मूर्तिहरू रहेको वर्णन गरेको छ । फाहियानको यात्राकालसम्म सुजाताबाट भएको प्रसिद्ध क्षीर दानको स्थान पूर्वाभिमुख भई क्षीर भोजन भएको ६/६ हात लम्बाई चौडाई भई २ हात उँचो दुङ्गा विद्यमान चियो ।

फाहियानले आपनो यात्रा वृत्तान्तमा मार-विजय स्थान, बुद्धत्व प्राप्तिपछि सात दिनसम्म गौतम बुद्धद्वारा

चंक्रमण भएको स्थान, मुच्चिंद नागद्वारा बुद्धलाई अविष्टन गर्दै घाम पानीबाट बचाएको स्थानको उल्लेख गरेको छ ।

फाहियानले आपनो क्रृषिष्ठतन सृगदावको यात्रा वृत्तान्तमा पञ्चभद्र वर्गीयद्वारा बुद्धमा पहिले अविश्वास गरेको तर पछि बुद्धप्रति उपेक्षित भइरहने आपना निर्णयमा टिक्न नसकेको अन्ततः कौण्डिन्य आदि यी भद्रवर्गीयद्वारा बुद्धको पहिलो उपदेश श्वेत गरेको चर्चा गरेको छ । त्यसबेला मृगदाव विहारबाट १३ योजनको पश्चिमोत्तर, दिशामा ‘त्रोक्षीर वन’ विहारमा प्रायः स्थविरबादी भिक्षुहरू नै थिए ।

३०६

बुद्ध तिमी अमर भयौ

—रवीन्द्र माकाज्

ऊचनीचको भेद हटाई
सबलाई सुन्दर मार्ग देखायौ !
सबतिर स्नेह करुणा जगाई
मायवमन यो शान्त गरायौ !!
बुद्ध तिमी अमर भयौ ।

मन मैल अनि द्वेष पखाली
शान्त अहंसाको बाटो देखायौ !
नित्य निरन्तर मध्यम पथमा
दिव्य ज्ञानको ज्योति जगायौ !!
बुद्ध तिमी अमर भयौ ।

सत्य र धर्मको सुन्दर पथमा
अनित्य जीवन सार्थक पान्यो !
रोग र मृत्युमा विजयी बनेर
सबलाई सुन्दर मार्ग बतायौ !!
बुद्ध तिमी अमर भयौ ।

दोस्रो राष्ट्रिय बौद्ध सम्मेलनमा आचार्य डा० भिक्षु अमृतानन्द महानायक महास्थविरले दिनुभएको

भाषण

नमोतस्स भगवतो अरहतो सम्मासम्बुद्धस्स !

श्रद्धेय संघ तथा लामा गुरुहरू,

लुम्बिनी विकास कोषका अध्यक्ष हाम्रा प्यारा श्री ५ अधिराजकुमार ज्ञानेन्द्र वीर विक्रम शाह सरकार,

सम्माननीय प्रधानमन्त्रीज्यू, आदरणीय सभापतिज्यू, नेपाल अधिराज्यका विभिन्न जिल्लाबाट पाल्नुभएका धर्मोदय सभाका प्रतिनिधिहरू, आमन्त्रित बौद्धविद्वानहरू तथा श्रद्धालु महिला र सञ्जनवृन्द !

विरत्नको आशीर्वादले सबैको मंगल तथा कल्याण होस्!

धर्मोदय सभाको तत्वावधानमा लुम्बिनी अंचलका धर्मोदयसभाका शाखाहरू तथा धर्मोदय उपसनितिका आयोजनामा भगवान् बुद्धको जन्मस्थल पवित्र ऐतिहासिक प्राचीन भूमिमा हुन लागिरहेको दोस्रो राष्ट्रिय बौद्ध सम्मेलनमा केही शब्द बोल्ने अवसर दिनुभएकोमा आयोजक मित्रहरूलाई हार्दिक धन्यवाद व्यक्त गर्न चाहन्छु ।

सर्वप्रथम भगवान् बुद्धको पुनीत जन्मस्थल यस लुम्बिनी उपवनको प्राचीन गौरवलाई पुनः प्रतिस्थापन गर्न स्व० श्री ५ महेन्द्र र संयुक्त राष्ट्रसंघका महासचिव स्व० डा० थान्तको प्रयत्न र पवित्र इच्छानुसार तयार गरिएको लुम्बिनी विकासको बृहत् गुरुयोजनालाई कार्यान्वयन गर्ने हाम्रा प्यारा श्री ५ महाराजाधिराज वीरेन्द्र वीर विक्रम शाहदेव सरकारको सदिच्छानुसार तन, मन, अन अर्पित गरीबक्सने श्री ५ अधिराजकुमार ज्ञानेन्द्र वीर

विक्रम शाह सरकारबाट यस द्वितीय राष्ट्रिय बौद्धसम्मेलनको उद्घाटन गरिबक्सन अमूल्य समय बक्सहरूदै सवारी होइबक्सी सबै बौद्धहरूको हृदयमा अपार हर्ष र उमंग पैदा गराइबक्सेकोमा मौसूफ सरकारप्रति सभक्ति हार्दिक कृतज्ञता तथा आभार चढाउन चाहन्छु ।

२६१३ वर्षश्रधि यसे पवित्र स्थलमा शुद्धोदन महाराजाका पुत्रको रूपमा सिद्धार्थ गौतम जन्मनुभएको थियो । २६ वर्षको उमेरमा सिद्धार्थले विश्वमानव-कल्याण गर्ने एकमात्र उद्देश्य लिई राजवैभव सबै त्यागी काषायवरत धारण गरी भिक्षु बन्नुभयो ।

अनि निर्वाणको खोजीमा वहाँ त्यसताकाका नामी नामी आलार कालाम र उद्क रामपुत्र जस्ता कृष्णहरू-कहाँ गई विभिन्न योग आदिको साथै तपस्या व्रत पनि सिद्धनुभयो । तर त्यसबाट वहाँ सन्तुष्ट हुनुभएन । पछि यी सबै व्रत आदि सम्बन्धी कुरा त्यागी ६ वर्षसम्म उरुवेल बनमा गई घोरतपस्या गर्नुभयो । त्यसबाट पनि वहाँ सन्तुष्ट हुनुभएन र पछि वेद, शास्त्र, योग, तपस्या आदि त्यागी आपनै स्व-चिन्तनको बाटोमा लाग्नुभयो । अन्तमा बुद्धगयाको एक पीपलको रुखमूनि बसी बैशाख पूर्णिमाको रातमा पहिले कसैबाट नसुनेको, नपढेको तर्फै निर्वाणको बाटो पता लगाउनुभयो जुन बाटोलाई चतुरार्ब-सत्य वा प्रतीत्यसुरपाद भनिएको छ । यसै ज्ञानलाई

बुद्धत्व भनिएको हो । यो बुद्धत्वको ज्ञान सत्प्रथत्वले संसारका कुनै पनि व्यक्तिले प्राप्त गर्न सक्छ ।

त्यसताकाको समाजमा यो एक नयाँ क्रान्तिकारी धर्मको मार्ग थियो । बुद्धले देखाएको वा बुद्धको आपने प्रयत्नद्वारा पाएको धर्म भएको हुनाले यसलाई 'बुद्धधर्म' भन्न थाले । यस चतुरार्थसत्य धर्मद्वारा धेरै बुद्धिजीवीहरूको आंखा खुले । रुढीवादी विचारलाई कमशः पन्थाउन थाले । अनि विस्तारे स्वतन्त्र चिन्तनको आलोक फैलन थाल्यो । त्यसले महावग्गपालिले "अपार्वता तेसं अमतस्सद्वारा . . ." भनी उल्लेख गरेको हो । अर्थात्— "अब उनीहरूको लागि अमृतको द्वार खोलियो ।"

सहम्पति ब्रह्माले पनि—

"पातुरहोति मगधेसु युज्वे,

धर्मो असुद्धो समलेहि चिन्तितो" भनी भनेका छन् । अर्थात्— "अघि विलष्ट मानिसहरूले चिन्तन गरेको अशुद्धधर्म मगध देशमा थियो । अब शुद्धधर्म प्रकाशमा आयो ।"

हाज्रो देशले स्व. श्री ५ त्रिभुवन र स्व. श्री ५ महेन्द्र सरकारहरूको प्रेरणाबाट सन् १९५४ मा चतुर्थ विश्व बौद्ध सम्मेलन गरी नेपालको ख्याति विश्वमा फैलाएको थियो । त्यस्तैगरी गत २ वर्ष पहिले पनि हाज्रा प्यारा श्री ५ अधिराजकुमार ज्ञानेन्द्र सरकारको बाहुलिकादे १५ औं विश्व बौद्ध सम्मेलनको समुद्घाटन भएको कुरा पनि हाज्रो हुदयमा आज-भोलि भए जस्तै ताजा भएकोछ । त्यो

अभूतपूर्व सम्मेलन विश्वका बौद्धहरूको मनमा अमिट छाप परेको कुरा हामीलाई राम्ररी थाहा छ जुन भव्यरूपले १५ औं विश्वबौद्ध सम्मेलन नेपालमा भयो त्यस्तो सम्मेलन विश्वभ्रातृत्व संघ (W. F. B.) को इतिहासमा कहिल्यै भएको छैन हुने पनि छैन । यो नेपालको निमित्त एक अत्यन्त ठूलो गौरवको कुरा हो ।

आज हाज्रो देश विकासको लागि सबै नेपालीहरू जसरी एकजूट भएर अगाडि बढ्नुपरेको छ त्यस्तैगरी अधिराज्यका बौद्धहरू पनि एकजूट हुनु अति आवश्यक छ । भाषा र बाटो घाटोको कठिनाइले गर्दा नेपालका हामी बौद्धहरूको एक अकासँग भेटघाट पनि राम्ररी हुन सकेको छैन, चिन्न पनि चिन्दैनौं । यतिमात्र होइन आफू बौद्ध हाँ भन्ने कुरा पनि हामीमध्ये कसै कसैले विस्तर थाले जस्तो पनि लादगळ । अतः स्थानातिना गलतधारणालाई बिर्सी आपसमा मैत्रीभाव जगाई देशविकासको लागि, धर्मरक्षा र बौद्धसंस्कृति बचाइराख्नको निमित्त समय समयमा यस प्रकारको राष्ट्रिय बौद्ध सम्मेलन गर्नु हरेक दृष्टिकोणबाट महत्वपूर्ण छ ।

आज, हामा प्यारा श्री ५ महाराजाधिराज सरकारबाट राखिवक्सेको शान्तिप्रस्तावलाई विश्वका ११४ मुलुकले स्वीकृति प्रदान गरिसकेबाट यो प्रष्ट हुन्थ कि शान्तिको चाहना उहिले भन्दा अहिले अझ बढी महत्वपूर्ण भएको छ ।

＊

धन्यबाद !

नोतिको कुरा

हिँडै खाने, ठूलठूलो स्वरले हाँस्दै कुरा गर्ने र दुइवटी स्वास्त्री राख्नेलाई मूर्ख भन्दछन् ।

भवचक्र व निर्वाण

□ गणेश 'पथिक'

थःके छु मदु वहे ज्ञीत यथाच्चनी, मालाच्चनी ।
दुगुला द हे दत, मदुगु मनं मालाच्चनी; मनयागु स्वभाव
हे थुजोगु खः ।

निर्वाण मालाजुयाच्चनागुया कारण धाःसा थ्व सिबय्
च्चय्यागु खः । जन्म-वृद्ध-जरा-व्याधि-मृत्यु रूपी सांसा-
रिक चक्रं ज्ञीत चिना तल । अस जन्म जन्मान्त-
रनिसे ज्ञीपि थ्व चक्रय चाहिलाच्चना । उकीं ज्ञीगु मनं
थ्व हे दुःख ताया: थुकीया विपरीत थुकिं मुक्ति निर्वाण
अर्थात् भवचक्र मुक्ति यथावल, मालाच्चन ।

थ्व भवचक्र मयथाच्चवंगुया मुख्य निगु कारण दु
(१) छगू ला थन ज्ञीगु तृष्णा गबले तृप्त मजू, मनया
तृष्णा गबले पूर्ण न मजू । अनित्य जूरुल्ल ज्ञीत यःगु वा
मयःगु दक्षं भद्रयावनाच्चनी, हानं मदुगु इया न वयाच्चनी ।
अले थथे फुस्तुगु जीवनचक्रय चाःट्युट्यु ह्युट्यु छन्ह
त्यानुयावइ, अले शान्तिया लैपु मालाजुइ । (२) मेगु कारण
खः, थ्व भव-चक्र अत्यन्त कष्टपूर्ण जुयाच्चंगु दु, विषादपूर्ण
जुयाच्चंगु दु । परस्परय स्नेह, प्रेम, ममता व सहलह्या
वातावरण मखु थन लोभ छलकपट, द्वेष ईर्ष्या, शोषण
व संघर्षया वातावरण ब्ललनाच्चंगु दु । जनसाधारणया
निर्ति जीवन अत्यन्त कष्टसादा जुयाच्चंगु दु ।

थ्व निगु कारणमध्ये न्हापांगु कारण अर्थात्
अनित्यता थ्व जगतया हे नियम जूरुलि थुकी छुं हे यायेगु
स्थान मदु । परिवर्तन मजुइगु नित्यगु जगत्या परिकल्पना
तक नं ज्ञीसं यायेकह मखु । परिवर्तन ज्ञीगु स्वभाव नं
खः । ज्ञीगु थ्व हे स्वभावया कारण यानाः ज्ञीगु मनं सदां

दुगु त्वःताः मदुगु स्थितिया चाहना यानाजुइ । परिवर्तन
मजुइगु स्थितिइ च्चनेवं मनया नं अन्त्य जुइ ।

ज्ञीत भवचक्र मयःगुया मूल कारण ला विषाक्त
वातावरण हे खः । थुकिं यानाः जीवनया प्रत्येक क्षण
ज्ञीपि चिन्ता व भयं ग्रस्त जुयाच्चने मालाच्चन । थ्व
विषाक्त वातावरणयात मदयेकेगु ज्ञीगु हे लहाःती दु । ज्ञीपि
दक्ष जानाः प्रयन्तयात धाःसा जीवनय स्नेह प्रेम व सहलह्या
या वातावरण हयेकु । शोषण मदुगु मेल मिलापय आधारित
जीवनयात संसारय न्हायेकेकु । दक्षं छपं जुया दक्षसिया
हित हे सुखया निर्ति ज्या यानाः सुख व शान्तिपूर्वक
च्चनेकु । विषाक्त वातावरणयात दयेकाच्चंपि नं ज्ञीपि
हे खः व मदयेकाच्चने फुर्पि नं ज्ञीपि हे खः ।

थुजोगु वातावरणया सूजना ज्ञीसं यायेकत धाःसा
जीवनचक्रय चाःहिलेगु ज्याया दुःख नं गाकं हे कम जुया-
च्चनी । दक्ष प्राणीपिनि सुखया निर्ति ज्या यायेत ध्वायेगु
व ज्या यायां सिनावनेगु नं छगू प्रकारया सुख हे जुया-
च्चनी । व्यक्तिगत रूपं थःथःगु सुखया निर्ति ला आः नं
ज्ञीपि सनाजुया हे च्चना, किन्तुकतःयात दुःख जूसां थः
छम्हेसित सुख जूसांज्यू धयागु गुगु गलत धारणा खः,
थुकिंयात हे दक्ष संघर्ष ब्ललनाच्चंगु खः । थ्व गलत-
धारणायात परित्याग यानाः सकल प्राणीपिनि सुखया
लागी हे ज्ञीपि दक्ष जानाः प्रयत्न यायेगु, सकल प्राणीपि
समान खनाः सकल प्राणीपिनि सुखय थःगु नं सुख खनेगु
सम्यक् धारणा ज्ञीसं दयेके माःगु आवश्यकता दु ।

थथे सम्यक् धारणा कया: हनाच्वनागु सांसारिक जीवनय् हे सन्तुष्ट जुया: शान्तिपूर्वक च्वनेगु स्थिति थव मंसारय् इत धायेवं शायद भवचकं निवृत्ति जुहगु वा मुक्त जुहगु लैं मा: बनेगु स्थिति नं मदयावनी । थुजोगु स्थितिइ भवचक दुनेयागु स्वस्थ वातावरणय् हे शील वा सदाचरणं युक्त जुया: शान्त स्थिर समाधि युक्त चित्त नं उत्पन्न जू बने फइ छायधा: सां शीलया मुख्य आधार कतःयात नं थः हे भाःपिया: आचरण यायेगु खः । अले समाधिस्थ चित्ते प्रज्ञा दयावइ, अले प्रज्ञाया ज्योर्ति निर्वाण प्राप्त यायेफइ थथे स्वस्थगु वातावरणं सामाजिक जीवन हे शील-समाधि व प्रज्ञाया लैंपु नं चायेका बी ।

झीगु छचावेरंयागु थःथःगु स्वार्थं जाःगुविषाक्त वातावरण स्वयेबले थुजोगु स्वस्थगु वातावरण हयेगु ज्या

गुलि कठिन धैंगु छलंग जुइ, किन्तु कठिनसां मानव जीवनया सार थव हे ज्याय् दु । जीवनयागु सत्ययात हृदयंगम यानाः दक्ष प्राणोपिनि हित सुखया निर्ति थःत उत्सर्ग यायेगु प्रेरणां जीत बौद्ध धर्मं बियाच्वंगु दु । स्वयं भगवान् बुद्धया जीवनी हे थुजोगु आदर्श जीवनया छगु ज्वलन्त उदाहरण खः । भगवान् बुद्धं गुगु धर्मं जीतंदेशना यानाबिज्याःगु खः उकी मानवमनयात सांसारिक दुःखं मुक्त यायेगु लैंपु दु, अथे हे गुगु संघ स्वनाबिज्याःगु खः उकी सांसारिक जीवनय् स्वस्थ वातावरण हइपि कार्यकर्ता-तयगु छगु स्नेह व सहलह युक्त समाज दु । सांसारिक जीवनय् स्वस्थगु वातावरण हयेगु उत्तरदायित्व वहन यायेगु ज्याय् संघ सशक्त रूपं न्ह्याः बनी धकाः झीपि आशान्वित जुइफु । □

सम्पादकयात् एपौः

सम्पादकज्,

बुद्धकालीन राजपरिवार प्रथम भाग ६१ गूगु पानाय् पञ्च भैषज्य व ८० गूगु पानाय् धनीय भिक्षुया निन्दा यानातःगु विषय उल्लेख यानातःगु दु । उगु खँय् धैतःकथं रोगी भिक्षु-पिसं सेवन यायेगु ध्यः, नवनीत, चिकं, कस्ति व गुड हरेक भैषज्य बस्तु ग्रहण यानाः छगु हृप्तातक थःथाय् तयाः परिभोग यायेगु, वयां अप्वः दिन परिभोग यात धाःसा धर्मानुसार यायेमाः । थव खँ मथूगुलि थुकीया व्याख्या संक्षिप्तं न्यने दइला थें ?

थथे हे सुं भिक्षुं खुयाकायेगु नियतं मध्यूगु बस्तु मवियेकं काल धाःसा उम्ह भिक्षु कर्मद्वारा पाराजिक ज्वी धकाः उल्लेख यानातल तर प्रज्ञप्ति ज्वीगु शिक्षा च्वैतःगु मदु, छाय् थें ?

--चन्द्रबहादुर शाक्य
कोहिटी बाहा:, येै /

भिस्ति बियागु दान महाफलदायक जवी

(○ रामलाल)

भगवान् श्रावस्ती यमक प्रातिहार्य यानाः त्रयांत्रिश
दिव्यलोक पारिछत्र वृक्षया वव्य पाण्डु कम्बलं शिलासनय्
विजयानाः अभिधर्म देशना जवीगु न्यनेत वःपि दश सहश्र
चक्रवालया देवतांपि जस्मा जूथाय् देवतापिनि चर्चा जूगु
इन्द्रकं थः नयेत हःगु भोजनय् छगू चमचा भोजन अनुरुद्ध
स्थविरस्यात व्यूगु दान, अंकुरया दश हजार तात्पर्यं थ्व खः
कि-न्हापां छगू समये असीतंजन नगरया भकाकंस जुञ्या
पुत्रो देवगर्भा उपसागर नापया संबासं क्रमशः पुत्री अंजन-
देवी पुत्रांपि वासुदेव, बलदेव, चन्द्रदेव, सूर्यदेव, अग्निदेव,
वरुणदेव, अर्जुन, प्रद्युम्न, घटपण्डित व अंकुर दशभाइंपि
क्रमशः समर्थवान् जुयाः पाजु कंस जुञ्यात स्यानाः थःपि
जुञ्जु जुयाः जस्मद्वैपय् विसठिं हजार नगरया जुञ्जुपित
चक्रं प्रहार यानाः स्यानाः द्वारवतिइवयाः राज्ययात मिगू
हिस्सा थले धुंकाः तता अंजनदेवीयात भाग तये
त्वमंगुलं मिछगू भाग दयेकेगु खैं जूबले अंकुरं जि थःगु
भाग हे बी धकाः ततायात बियाः व्यापारय् वने धयावंम्ह-
सिया छम्ह दासपुत्र भेष्णगरय् वनाः थाज्यायनाच्चवंम्ह-
अनसं छम्ह दानपुण्यय् शद्वा दुम्ह असह्य सेठया दानशालाय्
दान बियाच्चथाय् दान कावःपिलय् सेठया दानशाला मस्य-
पित ल्हाःत इसारा यानाःक्यना ध्वैच्वंम्ह मृत्यु जुयाः
मरुभूमि वृक्षदेवता जुयाः उत्पन्न जुल । छंहु उम्ह अंकुर
सेठं न्यासःगू गाडाय् मालसामान तयाः व्यापारय् मरुभूमिया
त्वं वंबले नयेत्वनेगुप्राप्त मजगु समये, अनसं बास याना
च्चवंम्ह उम्ह वृक्षदेवता नं न्हापायागु गुण लुमंकाः वृक्ष

वव्य बासं चवंबःपिन्त थःगु ल्हाःत नयेत्वनेगु धाःधाःपिन्त
माक्व नयेगु त्वनेगु प्राप्त यानाब्यूगुली अथे बीफुगु खैं
न्यंबले न्हापा असह्य सेठया दानशालाय् दान कावःपिलय्
दानशाला मस्यूपित ल्हाःत इसारा यानाः वयनाछ्वङ्गु
पुण्याफलं धंगु खैंकंबले अथे दान कावःपिन्त वयनाजक
छवयागु पुण्य थुलि सिद्ध जूसा थःगु हे ल्हाःत दान याये
दःसा गुलि पुण्य दइ । आःजि थःगु द्वारवती नगरय्
वनाः थःगु हे ल्हाःत अन्न, बस्त्र, सयनाशन, दानबी धाःगु
न्यनाः उम्ह वृक्षदेवता संतुष्ट जुयाः “मारिष ! छि
विश्वस्त जुयाः दानब्यु छितः जि गबले बस्तु मफुइ कथं
दानबीगुली सहायक जुयाबी धयाः दानबी फुम्ह दयाः
थुगु रूपं दान पुण्य यायेकुगु] खः गथे— क्षिनिग् योजनया
जगाय् भुतुलिइ जक हे रोज साठिहजार बोरा जाकिया
भोजन थ्वीगु, तोसहजार भान्से, साठिहजारं सुचुकुचु थल
बल सिं आदि सामान जोर्दम, सोहं हजार नारीपिसं
भोजनतइंपि, सोहं हजार हे नारीपिसं धवः पन्यू ज्वनाः
तयार जूंपि थुगु रूपं थःगु हे ल्हाःत ज्ञिदो दांतक दान
यानाः अन्तय् दिव्यलोक वंम्हया पुण्यासिकं महाफल
प्राप्त जुल । थ्व खैं न्यनाः भगवान्— “अंकुर दानया खैं
बिचाः यानाः जक बीमाः । अतः मिगु बुईंमिगु पुसा पीथे
महाफल दइ छंगु खैयात छु बिचाः मयाः अतः छंगु दान
महाफल मजू धकाः थुगु उपदेश जुयाः गाथा व्वन-
तिण्डोसा नि खेत्तानि, रागदोसा अयंपजा ।
तस्मा हि बीतरागेसु दिन्नं होति महाफलं ॥

बुँया दोष घाँय् खः, प्रजाया दोषराग खः अत-
एव रामरहित व्यक्तिपित बियाःगु दान महान् फल खः ।

तिणदोसानि खेत्तानि दोस दोसा अयंपजा ।

तस्मा हि वीत दोसेसु दिन्नं होति महफलं ॥

बुँया दोष तृण खः अव प्रजाया दोष द्वेष खः
अतएव द्वेष रहित व्यक्तिपित बियाःगु दान महाफल खः ।

तिण दोसा नि खेत्तानि मोह दोसा अयंपजा ।

तस्मा हि वीतमोहेसु दिन्नं होति महफलं ॥

बुँया दोष तृण खः अव प्रजाया दोष मोह खः
अतएव मोहरहित व्यक्तिपित बियाःगु दान महाफल खः ।

तिणदोसानि खेत्तानि इच्छादोसा अयंपजा ।

तस्मा हि विगतिच्छेसु दिन्नं होति महफलं ॥

बुँया दोष घाँय् खः अव प्रजाया दोष इच्छा खः
अतएव इच्छा मदुर्धिव्यक्तिपित बियाःगु दान महाफल खः ।

(चिनाखं)

अन्धकारमय संसार

-सन्तवहादुर श्रेष्ठ
ऋवाःबहाः, ये ।

कवबीधुन जिं पीर दुःख
नयेधुन जिं शास्ना अतिकं
मयेल अव बाबाः जीवन मयेल
थौयाःगु जीवन सीमित जु, थुलि ।

अन्धकारमय संसार खः अव
नहायकथं संसार खः अव
मनुखं मनू महसीकेमव्यूगु
तैगु ल्याः चाः तःधं-कवहां ।

झीसं हे थन ल्वहेयाःगु मूर्तिइ
द्वःयात पुज्याये धुन धाधां
बुद्धं व्यूगु अमूल्य खेयात
ध्याक्वय् लिक्क हे वांछवयाः

भो शास्ता ! थों तक गुलि नं
द्वंके धुन जिमिसं यवव
उदय जूगु अव अमूल्यगु सूत्र
छ्यले मर्फच्चन बुद्ध-वचन ।

Traditional Taboos Through Buddhist Eyes

(English Language)

S. M. Tuladhar

Nepal Administrative Staff Collage
Lalitpur, Nepal.

Observing traditional taboos, sense or superstition? This is an often asked question. The answer to this question is not far to seek if we recall Lord Buddha's immortal counsel. I quote, "One should not accept anything with mere faith, but one should use ones' common sense and intelligence before accepting anything."

The common life of the Nepalese is hemmed in by taboos and traditional beliefs. Their ways of living, old family customs and traditions are unique in themselves. The most striking feature about their tradition is that they know what they are doing but cannot really justify the reasons for doing them. The large majority, who are unsophisticated, are narrow in outlook and timid of innovations and they accept any old belief uncritically. The educated elite, however, manage to reconcile common sense with their customary practices.

In several cases, uncritical acceptance of traditional practices may be a blessing because they have their own logic based on a consideration of the practical issues of life. But blind acceptance of things cannot be a blessing in all cases. Critical evaluation may very often be necessary to avoid being hoodwinked by restrictive beliefs and irrational customs.

In common parlance, the Nepalese proverb—**BIRALO BANDHI SHARADDHA GARNE** (To perform Shradha Ceremony with a cat looked up in a cage) is used as an expression meaning to accept prevailing belief blindly. This phrase has its reference to the well-known anecdote of a man and his pet cat! "Once a man was observing his deceased father's death anniversary. He had a pet cat whom he had to cage in a carrying basket lest it should disturb him during his shradha (ceremony in honour of

dead relatives) performance. His young son chanced to see him doing this. He did not ask his father the reason why he caged the cat in the basket. The father in due course died. The son thought that caging a cat formed an essential element of the shraddha ceremony. So when he performed the shraddha ceremony of his deceased father, he also caged a cat in a basket in the same manner as his father had done. His descendants also did the same and it became traditional family custom."

Many of our traditional practices and beliefs are of this nature. We, therefore, need to cultivate the spirits of being critical towards the practices surrounding out everyday life by questioning their validity and putting them to the test of reason. Let us take a look at some of out most widely-held taboos;

Newar Buddhist priests, for example, do not eat chicken nor hens' eggs. Taking chiken is looked upon as morally degrading and it is therefore a forbidden food for them. There is a legend that on one occasion Dev-

dutta saw Buddha walking by a street below Mt. Gridhakut. He ran up the mountain and from there he rolled down an enormous stone in order to kill Buddha. The stone struck a big rock and broke in to pieces. One of the small pieces came down and bit Buddha on his big toe and broke it. In a couple of days, tiny worms appeared in the wound and it began to look serious. One day a hen came and pecked all the worms out. The wouud healed slowly. In gratitude, Newar Buddhist priests swore that they and their descendants would never eat chicken and eggs. Since then, eating chicken has been a taboo for them and seems to have served a noble purpose. As time passed, some unscrupulous priests kept this knowledge to themselves and storted saying that the consequences of ignoring the taboo would be frightful. Their intention however was simply to prevent the people from eating chicken. Such an emphasis on the uncritical acceptance of things, as opposed to the significance of any particular observance, may very well inspire a from of unwisdom

from which disastrous consequences may result.

Just the same is true of the taboos surrounding menstruation. Women in menses become physically weak and hard work during this period, therefore, can damage their health. So, in Nepalese society, women during their menses are considered unclean. They avoid touching plants and other living things. The menstrual taboos require that they abstain from taking part in religious and social gatherings or in preparing food. The great merit of such a prohibition lies in their refraining from doing any hard work.

Nowadays, the old expression "Men for the field and women for the hearth" is no longer appropriate. Urbanisation has drawn a large number of women into teaching positions to schools and colleges and to secretarial services in government offices and other business firms. If one thinks about it logically, it seems quite inscrutable that even the women who work outside their houses are still observing pollution - purity taboos connected with menstruation in the

traditional domestic set-up and are thus obstinately clinging to their old practices. In the light of critical evaluation of such things, one must be able to judge whether old taboos should be continued or suitably modified.

The sweeping taboo may be given as a further example. Sweeping the floor in the evening is a taboo among certain Nepalese. For ages, Nepalese relied only on oil-fed wick lamps for their night light. There was no electricity. This meant that working in the evening in those days had to be done under inadequate lighting conditions. While sweeping the floor in such conditions, it is quite likely that small valuables might be cleared away along with dirt and dust. So, in the past, sweeping the floor in the evening was tabooed. There was a valid reason or explanation for doing so.

Nowadays, we have electricity for lighting purpose and our houses are well-lit with electric lights. The old sweeping code has really ceased to be valid in the changing circumstances of the present age. But sweeping the floor

after night fall is still considered a taboo. Those who observe this taboo do not take the trouble to realise that the age-old sweeping code was suitable only for our great-grandparents. Sometimes when this taboo is ignored by the young generation, it causes offence to the susceptibilities of the older generation and results in family quarrels. It requires a good deal of thought to span the gulf between the intellectual recognition of an irrational custom and the collective will and determination to discard it.

Finally, it may be reiterated that one may not have anything to say against traditional taboos as long as the reasons for their observance are understandable to those who observe

them. The habit of accepting things uncritically checks free thinking and leads to bigotry, which is totally opposite to the fundamental principles of Buddhism. It is also subversive of progress. Taking guidance from Buddhas' importal counsel that one should not accept anything with mere faith but one should use one's common sense and intelligence before accepting anything, we need to put to test the true validity of the observance of the taboos. Once the true validity of the observance of the taboos is understood silly superstitions will be shed and this will act as a spur to an improved standard of life rather than being a brake on people's temporal advancement.

The words of Buddha

The well-doer rejoices here, he rejoices hereafter. He rejoices in both worlds. He rejoices thinking that he has done good. He rejoices even more when he goes to the blissful state.

श्रीष्ट गतिविषय

[नेपालीभाषा]

आर्यधन आवश्यक

२०४६ मार्ग २७, काठमाडौं-

यहाँको आनन्दकुटी विहारमा पूर्णिमाको उपलक्षमा शीलप्रार्थना र बुद्धपूजा संपन्न भयो । सो बेला धर्मदेशना गर्दै श्रीलंकाबाट पालनुभएका भिक्षु उपतिःसले भक्तुभयो— “धनद्रव्य र घर आवास मानिसलाई नभै नहुने कुरा हो यसका साथै आध्यात्मिक उन्नति हुने श्रद्धा, सदाचार, लज्जा, भय र त्याग जस्ता आर्यधन पनि नभै नहुने कुरा हो । श्रद्धा भनेको धर्ममा विश्वास गरी गरेको काम राम्ररी गर्दै लैजानु हो । अन्धभक्तिलाई श्रद्धा भर्निदैन । धन भए क्षै विश्वासपात्र पनि हुनुपर्दछ । विश्वासपात्र हुन सकेन भने मित्रहरुका बीचमा पनि मंत्री रह्दैन । श्रेष्ठ गुणधर्म भएको हुनाले श्रद्धा र शीललाई आर्यधन भनेको हो । शील भनेको पंचशील आदि हुन् जुन सदाचारी जीवन यापन गर्नु हो ।”

पुस्तक विमोचन

२०४६ मार्ग ६, ललितपुर-

प्रज्ञापारमिता चर्यागुठीद्वारा प्रकाशित लोकबहादुर शाक्यले लेखनुभएको “प्रज्ञापारमिता शून्यता-ज्ञान” नामक पुस्तक स्थानीय यशोधरा महाविहार बूबहालका स्थिविर काजीरत्न वज्राचार्यले विमोचन गर्नुभयो । बुद्धरत्न वज्राचार्यले स्वागत भाषण गर्नुभएको त्यसबेला सत्यमोहन

जोशीले ब्राह्मण तथा वज्राचार्य संयुक्त रूपमा संस्कार गरिआएको यशोधरा बौद्ध विहार अन्तर्गतका एक छोरी-लाई दाइजो दिविपठाएको सुनको अक्षरले लेखिएको प्रज्ञापारमिता गृन्थ श्रद्धापि हिरण्यवर्ण महाविहारमा सुरक्षित रहेको ऐतिहासिक तथ्यमात्रि प्रकाश पार्नुभयो ।

सो बेला लेखक लोकबहादुर शाक्यले प्रज्ञापारमिता शून्यताज्ञानको मूल दर्शन परिकल्पित, परतन्त्र र परिनिष्पत्ति स्वभावको विवेचना गर्नुहुँदै बौद्ध विद्वान्‌हरूको धर्मदेशना सुनेको आधारमा पुस्तक लेखेको कुरा बताउनुभयो । त्यसरी नं प. गुणरत्न शाक्यले शून्यताज्ञान बोध गर्न आश्रव क्षय गर्नुपर्ने तथ्यबारे चर्चा गर्नुभयो । सोही बेला पवित्रबहादुर वज्राचार्य र अमीर वज्राचार्यले पनि मन्त्रव्य व्यक्त गर्नुभएको थियो ।

नेपालभाषामा दीघनिकायको विमोचन

२०४६ मार्ग २३, ललितपुर-

यहाँको रत्नाकर महाविहार हःखाबहालमा महानायक भिक्षु अमृतानन्दको सभापतित्वमा भएको एक समारोहमा दुण्डबहादुर वज्राचार्यद्वारा नेपालभाषामा अनूदित ‘दीघनिकाय’ गृन्थको माननीय पञ्चायत तथा स्थानीय विकास सहायक मन्त्री वेणुपराज प्रसाईले विमोचन गर्नुभयो । संघमहानायक भिक्षु प्रज्ञानन्द महास्थाविर समक्ष शीलप्रार्थना भई शुरू भएको उक्त समारोहमा प्रमुख अतिथिको ग्रासनबाट श्री प्रसाईले बुद्धको देश शान्तिक्षेत्र नेपालमा बुद्धको प्रथम वचनमा आधारित पाली भाषाका

दुर्लभ पुस्तकलाई सरलसँग बुझन सकिने गरी नेपालभाषामा अनुवाद भएकोले एक महत्वपूर्ण खाँचोको पूर्ति भएको कुरा बताउनुभई वहाँले बुद्धकालीन सामाजिक व्यवस्था पनि बोध गर्न सकिने भएकोले बुद्धधर्म सम्बन्धी पुस्तक प्रकाशनको दायरा फराकिलो भएको छ भनुभयो ।

सो बेला अनुवादक दुण्डबहादुर वज्राचार्यले उक्त पुस्तक आपनी आमा वीरमायाको देहावसान भएको बेला क्रियामा बस्दा लेहन शुरू गरी दिवंगत आमाबाबुको स्मृतिमा श्रद्धाङ्गली स्वरूप अर्पण गरेको कुरा बताउनुभयो । त्यही, बेला भिक्षु सुदर्शन महास्थविरले उक्त पुस्तकबाट बौद्धदर्शनको इतिहास जानकारी हुतुको साथै शील, समाधि र प्रजाबोध गर्ने गुञ्जायस रहेको कुरामाथि प्रकाश पार्नुभयो । अर्का महास्थविर भिक्षु ज्ञानपूर्णिकले उक्त पुस्तकको मौलिक सिद्धान्त ब्रह्मजालस्वमा आधारित दर्शन रहेको कुरा उल्लेख गर्नुभयो । त्यसरी नै डा० कमलप्रकाश मल्लले बुद्धधर्मबाट साहित्य, संस्कृत र कलाको विकास भएको तथ्यमाथि प्रकाश पार्नुभयो । समारोहको अन्त्यमा पुष्यानुमोदन र पवित्रबहादुर वज्राचार्यबाट धन्यवाद ज्ञापन भएको थियो ।

बुद्ध र बुद्धधर्मको मार्ग विषयमा प्रवचन

२०४६ मार्ग ३, भक्तपुर-

यहाँको झोर बहिलमा धर्मोदयसमा भक्तपुर शाखाको आयोजनामा शाखाका सदस्य-सचिव इन्द्रराज शाक्यबाट स्वागत भाषण भई “बुद्ध र बुद्धधर्मको मार्ग” विषयमा प्रवचन समारोह सम्पन्न भयो । सो बेलामा अतिथिद्वय महास्थविर भिक्षु अशब्दोष र सुवर्ण शाक्यले ब्रात्यकालदेखि नै स्वतन्त्र विचार रहेका, अरुले भनेका कुरामा भन्दा आपनो अनुभवले सिद्ध भएका र आपनो

मनले ठानेका कुरामा जोड दिने अनि मानवमा दुःख हुने कुरीतिलाई फालने नृस्पृह एवं दुःखबाट मुक्त भएका भगवान् बुद्धको परिचय र उनले निर्देशन गरेका पञ्चशील र आर्यअष्टांगिक मार्ग आदिको विषयमा टिप्पणी सहित विवरण दिनुभयो । पञ्चशील प्रार्थना भई शुरू भएको त्यस समारोहमा शाखाका अन्य पदाधिकारीहरूले पनि मन्तव्य व्यक्त गर्नुभएको थियो ।

बौद्ध समारोह

२०४६ मार्ग ३, गुल्मी-

ज्ञानमालासभा महाचंत्यविहारको तत्वावधानमा गुल्मीस्थित सुगन्ध विहारमा विभिन्न बौद्ध कार्यक्रम सहित बौद्ध समारोह सम्पन्न भयो । बौद्धधर्मको प्रचार प्रसारको क्रममा पाल्पा तानसेनको ज्ञानमालासभाको टोली रिडीतर्फ गएको थियो । यहाँको सुगन्ध विहारमा आपसमा परिचयको कार्यक्रम भएको थियो । द्विदिवसीय त्यस कार्यक्रममा ज्ञानमाला भजन र शान्ति पदयात्रा पनि भएको थियो । डा० राजकुमार श्रेष्ठको सभापतित्वमा भएको समारोहमा भुवनमाया तथा सुश्री सुमना शाक्यबाट बुद्धपूजा संचालन भई सुश्री चपला श्रेष्ठद्वारा स्वागत भाषण भएको प्रवचन कार्यक्रममा सुश्री सुमना शाक्यले आपनो मन्तव्य व्यक्त गर्नुभइ सुगन्ध विहारमा एउटा दायक समिति रहनुपन्ने कुरा बताउनुभयो । यसेगरी सुवर्ण कक्षपति, कृष्णप्रसाद शाक्य, विमल बस्नेत र डा० ज्योतीन्द्र मान बजिमयले मन्तव्य प्रवचन गर्नुभएको थियो । सो बेला प्रमुख बक्ताको रूपमा ज्ञानमाला सभाका प्रधान संरक्षक चिनियालाल वज्राचार्यले बुद्धको सत्य र शान्ति सन्देश आजको विश्वमा अपरिहार्य भएको कुरा बताउनुभयो । ज्ञानमाला सभाका सचिव शोभितलाल वज्राचार्यले धन्यवाद दिएको त्यस कार्यक्रम अन्तर्गत शोभितलाल

वज्राचार्यले उक्त विहार सम्बन्धमा अनुसन्धानात्मक कार्य गर्नु भएको छ ।

बौद्ध सम्मेलन सम्पन्न भयो

२०४६ पौष १५, रूपन्देही-

धर्मोदयसभाको तत्त्वावधानमा लुम्बिनी अंचलका धर्मोदयसभाका शाखाहरू र बौद्ध संस्थाहरूको आयोजनामा यहाँ लुम्बिनीमा दोश्रो बौद्ध सम्मेलन सम्पन्न भयो । चार दिने कार्यक्रम अनुसार पहिलो दिनमा लुम्बिनी विकास कोषका अध्यक्ष श्री ५ अधिराजकुमार ज्ञानेन्द्र बोर विक्रम शाहबाट बौद्ध झण्डोत्तोलन सहित पानसमा बत्तीबाली उद्घाटन गरिबक्ष्यो । उद्घाटनको बेला भिक्षुद्वय, लामा-मुरुद्वय र वज्राचार्यद्वयबाट स्वस्तिबाचन हुनुका साथै युवा बौद्ध समूह काठमाडौंको व्यवस्थापनमा तात्राकार गुँलाबाजां गुठीबाट धाबाजाद्वारा मंगल ग्वारा बजाइएको थियो । सो बेलाको लागि १०० जनाको स्वागत समिति गठन गरिएको थियो । सो बेला प्रधानमन्त्री लगायत मन्त्री, राज्यमन्त्री र सहायक मन्त्रीहरूको उपस्थिति थियो । धर्मोदयसभाका अध्यक्ष छेचुकुस्यो लामाको सभापतित्वमा भएको त्यस समारोहमा प्रधानमन्त्री मरीचमान सिंह श्रेष्ठबाट मूल भाषण, सभाका उपाध्यक्ष मणि-हर्ष ज्योति कंसाकारबाट स्वागत भाषण, महासचिव आशाराम शाक्यबाट प्रतिवेदन, सचिव रत्नबहादुर वज्राचार्यबाट धन्यवाद ज्ञापन, भिक्षु अमृतानन्द महास्थविरबाट र पात्पा जिल्ला शाखाका सभापति चिनियालाल वज्राचार्यबाट मन्त्रव्य व्यक्त गरिएको थियो ।

तीनदिने सम्मेलनको अवधिमा लुम्बिनीको ऐतिहासिक महत्व र विकास योजना, नेपाली बुद्धधर्म र बौद्ध संस्कृति, नेपालका बौद्ध एक विवेचना विषयक तीनवटा

कार्यपत्र ऋमशः यादवकान्त सिलवाल, भिक्षु सुदर्शन र जगमान गुरुडबाट प्रस्तुत गरिएको थियो । त्यसका टिप्पणी-कारहरूमा डा० रामनिवास पाण्डे, प्रा० छत्रराज शाक्य, प्रा० आशाराम शाक्य, भक्तिदास श्रेष्ठ, डा० प्रेमकुमार खत्री र डा० वज्रराज शाक्य हुनुहुन्थ्यो । यसै सिलसिलामा बुद्धधर्मको विस्तार तथा बौद्धकला र संस्कृतिको संरक्षण एवं सम्बर्द्धन कसरी गर्न सकिन्दै तथा बौद्धधर्मका निकायहरू एवं बौद्धसंघ संस्थाहरूका बीच कसरी साम-ञ्जस्यतां कायम गर्न सकिन्दै भन्ने विषयहरूमा भू. पू. मन्त्री भुवनलाल प्रधान, माननीय प्रेमबहादुर शाक्य लगायत अन्य विद्वानहरूले आफ आपनो मन्त्रव्य व्यक्त गर्नु भएको थियो । विभिन्न जिल्ला शाखा र संस्थाहरूबाट प्रतिवेदन प्रस्तुत गरिएको सो बेला सभापति हुनेहरूमा माननीय भू तथा बन संरक्षण राज्यमन्त्री अङ्कारप्रसाद गौचर, माननीय सत्यमान लामा, माननीय कृषि सहायक मन्त्री आड्डिरिड लामा, भू. पू. महान्यायाधिवक्ता रामानन्द प्रसार्सिंह, भक्तिदास श्रेष्ठ, मेजर खड्गबहादुर मोक्तान, प्रा० सूर्यबहादुर शाक्य, भू. पू. सहायक मन्त्री छिरंग तेर्जिग लामा हुनुहुन्थ्यो ।

त्यसैगरी सभापति समारोहको प्रमुख अतिथिमा माननीय शिक्षा तथा संस्कृति मन्त्री परशुनारायण चौधरी हुनुहुन्थ्य भने सभासंचालकहरूमा स्वस्तिरत्न शाक्य, भू. पू. मन्त्री प्रयागराजसि सुवाल, सुश्री नानी मैया मानन्धर, रत्नबहादुर वज्राचार्य, केदार शाक्य, सुश्री जोभा शाक्य र सुवर्ण शाक्य हुनुहुन्थ्य । यस्तै रायपोटियसंहरूमा डा० केशवमान शाक्य, डा० कृष्ण मानन्धर, श्रीमती इन्दिरा मानन्धर, सुश्री अमिता धाख्वाः, इन्द्रनारायण मानन्धर, चकोरमान शाक्य, डा० परासर नारायण सुवाल, देव रञ्जित, शान्तिसुरभ मानन्धर, बसन्त वज्राचार्य, लोकेन्द्र

कुमार मानन्धर, विजु वज्राचार्य, डा० दिल्लीदेवी शाक्य,
सुश्री बीणा कंसाकार, भिक्षु सुगन्ध, मदनरत्न मानन्धर,
डा० सुशीला प्रधान र कणीन्द्ररत्न वज्राचार्य हनुहुङ्क।
भिक्षु शाक्यानन्द संघउपनायक तथा भिक्षु महानाम
समक्ष पञ्चशील प्रार्थना समेत भएको त्यस ग्रन्थिको समा-
प्त समारोहमा सुधानारायण मानन्धरद्वारा धन्यवाद ज्ञापन
र विश्वलीका धर्मरत्न शाक्यले मन्तव्य व्यक्त गर्नुभएको
थियो। चौथो दिनमा धर्मोदयसभाको अधिवेशन पनि
भएको थियो।

सो सम्मेलनको तयारीको लागि १२ बटा उप-
समिति गठन गरिएको थियो। तिनमा चन्द्रा उपसमितिमा
मणिहर्ष ज्योति, मञ्च शृंगारमा सुवर्ण शाक्य, खाद्य-
व्यवस्थामा बुद्धराज उदय, आवास व्यवस्थामा रुद्रविलास
तुलाचन, यातायातमा कनकमान शाक्य, समन्वयमा लोक-
दर्शन वज्राचार्य, प्रचार प्रसारमा केदार शाक्य, रजिष्ट्रे-
शनमा महिला बौद्ध संघ, कार्यपत्र व्यवस्थामा आशाराम
शाक्य, निमन्दणामा रत्नबहादुर वज्राचार्य, प्रदर्शनमा
युवा बौद्ध समूह र सांस्कृतिक कार्यक्रममा श्रीमती बेटी
वज्राचार्य रहनुभएको थियो।

[नेपालभाषा]

दीर्घायु कामना

१११० 'पोहेँला थ्व १, येै।

श्री ५ महाराजाधिराज बीरेन्द्र वीर विक्रम
शाहदेव सरकारया ४५ द वयंगु जन्मदिया लस-
ताय वस्पोलया दीर्घायु कामना यानाः आनन्दकुटी

विहारय भिक्षुसंघपाल्खे महापरित्राण पाठ जुल ।
उव्यलय आनन्दकुटी दायकसभां पीन्याप्वाः ध्यःदेवा
च्याकाः जुञ्जु लानिया किपालय स्वांमालं कवखा-
येकाः ताःआयुया कामना यात । उगु इलय भिक्षु
सुबोधानन्द महास्थविरं श्री ५ त्रिभुवनया पाल-
निसे जुञ्जुपिंगु जन्मदिबले महापरित्राण पाठ
यानावैगु खः धैविज्यात । उगु दायकसभापाल्खे
समारोहय थर्यंपि भिक्षुवर्गं व अनगारिकापित
दानप्रदान व भोजन तथा सकल उपासकवर्गयात
जलपान याकाः पुण्य संचय याःगु जुल ।

धर्मदेशना कवचायेकल

१११० थिला गा ७, यल-

च्यादेतक बुद्धधर्म सम्बन्धी धर्मदेशना कार्यक्रम
न्हाकाः दीपंकर परियति शिक्षालयं बुद्धपूजा यानाः कव-
चायेकल । महास्थविर बुद्धघोषपाल्खे बुद्धपूजा न्हाकाः
सुर जूगु उगु समारोहय वर्माया ध्यानगुरु आसबाचार्य
ध्यान धैंगु मनुष्यमात्रायात मदयेक मगाःगु छूऽ महत्पूर्णगु
खे जगुलि थःथःगु दिनवर्याय ध्यानयात ल्वःमंके मज्जू
धैविज्यात । वर्मी भाषायात भिक्षु ज्ञानपूर्णिकं नेवाःभासं
अनुवाद यानाविज्याःगु खः । अर्थलिया पुन्हीपति नाग-
बहालय धर्मसाकच्छा ज्वीगु खे हीराकाजी मुजिकालं
कनाविज्यात ।

५

बुद्ध वचन

गुम्ह व्यक्ति इच्छा, द्वेष, मोह व भयमा वशे च्वनी मखु, उम्हसिया

यश-कीर्ति शुक्लपक्षया तिमिला थें झां झां वृद्धि जुई ।

महत्वपूर्ण पुस्तकहरू प्रकाशित भए !

आनन्दकुटी विहारगुठीको ६५ औं प्रकाशनको रूपमा
भिक्षु अमृतानन्द महास्थविरद्वारा लिखित

'गृहीविनय'

संशोधन र परिवर्धन भएर दोश्रो संस्करण प्रकाशित भएको छ ।

पृष्ठसंख्या— १५०

मूल्य— १०/-

आनन्दकुटी विहारगुठीको ६६ औं प्रकाशनको रूपमा
भिक्षु अमृतानन्द महास्थविरद्वारा नेपाली भाषामा अनूदित बुद्धको अमूल्य वचन
'धम्मपद'

पाली सूत्र सहित पाकेट बूक साइजमा प्रकाशित भएको छ ।

पृष्ठसंख्या— २६४

मूल्य— १०/-

आनन्दकुटी विहारगुठीको ६७ औं प्रकाशनको रूपमा
पोखराका तिलकमान गुभाजद्वारा लिखित
'के बुद्धधर्म हिन्दूधर्मको शाखा हो र ?'

पुस्तक प्रकाशित भएको छ ।

पृष्ठसंख्या— ५०

मूल्य— ४/५०

आनन्दकुटी विहारगुठीको ६८ औं प्रकाशनको रूपमा
भिक्षु अमृतानन्द महास्थविरद्वारा लिखित
'सम्प्राट् अशोक'

पुस्तक प्रकाशित भएको छ ।

पृष्ठसंख्या— २८

मूल्य— २/५०

मुद्रकः— शोभाभगवती प्रिन्टिङ् प्रेस, ढल्को, क्षेत्रपाटी, ये । फोन नं. २-१२५६१